

Divo Bašić

E.mail: divo@net.hr

Pomorski muzej Dubrovnik, Gornji Kono 5A, 20000 Dubrovnik

Dubrovačka Nautika - Pomorska škola u Dubrovniku od 1852. godine (U povodu Noći muzeja, 31. siječnja 2014.)

Sažetak

Istočnojadranska nastojanja Austrije bila su koncentrirana oko jačanja Trsta kao glavnog pomorskog i trgovačkog središta tako da je osnivanje pomorskih škola uzduž Jadrana, ustvari, trebalo stvoriti stručni kadar za austrijsku trgovačku i ratnu mornaricu. Pomorska politika stranih vlasti XIX. i XX. stoljeća (Austro-Ugarske, Kraljevine SHS i Jugoslavije) bila je „mešetarenje i predaja stranom kapitalu, a najmanje pomorska“ uz očitu opreznost domaćeg stanovništva od „očinske“ i „lažne brige“. Kap. Pavo Saltarić iz Rijeke dubrovačke (Omble) bio je „ovlašteni učitelj za nautiku, hidrografiju i matematiku“ te jedan od prvih „konkurenata nastavnoj katedri nautičkog predmeta Nautičke škole u Dubrovniku“, čija je privatna škola (u sklopu bivše Opće bolnice na Putu od Gruža - na Boninovu) djelovala od 1843. godine i imala više učenika nego državna osnovana 1852. godine. Redovita nastava novoosnovanih nautičkih škola započinje u Bakru (1849.), Zadru (1850.), Splitu (1850.), Kotoru (1850.) i Dubrovniku (1852.) te još otprije u Trstu i Rijeci. Kasnije se privremeno ukidaju zadarska (1860. i 1867.), splitska (1879.) rovinjska (1860.) i dubrovačka nautička škola (1860.) zbog malog broja učenika. Reorganizacijom školovanja postaje „Pomorska akademija“ 1922. i „Pomorsko-trgovačka akademija“ 1932. godine. Škola 1947. godine ima naziv „Pomorski tehnikum“. Iz sredstava Zaklade Iva Račića oporučno je trebalo utemeljiti Višu pomorsku školu i dodjeljivati stipendije i potpore učenicima, što se čini i danas. Zgrada današnje Pomorske škole izgrađena je na Lapadu od 1952. do 1954. godine. Pomorski školski centar nastao je spajanjem Više pomorske škole i Pomorske škole u Dubrovniku 1969. godine. Pomorski fakultet u Dubrovniku ustanovljen je 1984. godine, a Veleučilište u Dubrovniku osnovano krajem 1996. i početkom 1997. godine prerasta u Sveučilište u Dubrovniku krajem 2003. godine. Za Pomorsku je školu u novije vrijeme Atlantska plovidba nabavila školske simulatore i dr., što doprinosi uzajamnosti nastavljujućih tradicija pomorskog školstva u Dubrovniku i RH.

Ključne riječi: Pomorstvo, školstvo, Nautika, Nautička škola, Pomorsko-trgovačka akademija, Pomorski tehnikum, Viša pomorska škola, Pomorski fakultet, Veleučilište u Dubrovniku, Sveučilište u Dubrovniku

Mornar i brod(arstvo) - etimologija

Izidor Seviljski (VI./VII. st.) kaže da je “riječ ‘mornar’ (*nauta*) izvedena od riječi ‘brod’ (*navis*)” (*Etimologije*, XIX, I, 5).¹ Otud i nautika jer je po nekima *la nautica* - “brodarstvo”, a *nautica scuola* - “brodarska učion[ic]a”.² Općenito je nautika znanost o pomorstvu i(li) pomorstvo uopće.³ “Brodjenje” je tal. *navigamento, il navigare*, ili pak lat. *navigatio* (-nis, f.), a dobro je *secundis ventis navigare* - “jedriti s vjetrom u krmu”.⁴

Za pomorsku povijest epohe jedara na brodovima kazano je da je to epoha mučeništva čovječanstva jer se pomorski “kruh sa sedam kora” stjecao na brodu tijekom žive prakse od „malog“ (brodskog sluge), mornara, nauklera/naukijera (vođe navigacije) odnosno noštroma (vođe palube, učnika družine, glavnika), škrivana (brodskog pisara) do časnika i zapovjednika broda između kojih je stajala izmjena generacija i dugo trajanje puta napretka popločanog gorkim iskustvima na samom brodu i u odnosu na njega i more (učinci brodovlasnika i zapovjednika, napadi gusara i pirata, stroge kazne za napuštanje broda, relativno loši uvjeti stanovanja i prehrane na brodu, odvojenost od kopna i obitelji i dr.). Djeca brodovlasnika imala su, uglavnom, mogući rezervirani put do zapovjedništva broda. Dubrovački senat je 1559. godine zaključio da se na brodovima koji su plovili na Levant ne smiju uzimati strani državljani na naukovanje već samo djeca s dubrovačkog područja. Razvoj brodogradnje, obrade materijala, pogona broda (parobroda i motornih brodova) i susljedno navigacije iziskivali su vještine i znanja za rastuću međunarodnu pomorsku trgovinu i time otvorili vrata potrebi većeg broja stručno osposobljenih pomoraca na brodovima. Istočnojadranska nastojanja Austrije bila su usredotočena oko jačanja Trsta kao glavnog pomorskog i trgovačkog središta tako da je osnivanje pomorskih škola uzduž Jadrana, ustvari, trebalo stvoriti stručni kadar za austrijsku trgovačku i ratnu mornaricu pa su neki u novoosnovanoj državnoj pomorskoj školi u Dubrovniku, sredinom XIX. stoljeća, vidjeli državnu ustanovu tuđinske Austrije ili su, pak, bili nepovjerljivi striktnim uvjerenjem u praksu mornarskog života kao jedine prave i dostatne škole, iako je kasnije, sustavno i programom, razrađeno javno pomorsko školstvo imalo veće mogućnosti od privatnih učitelja i to još krajem XIX. stoljeća ne zahvaljujući austrijskoj politici već poduzetnosti domaćih ljudi uz sve nedaće „prosvjetne“ politike vladajućih. Pomorska politika stranih vlasti XIX. i XX. stoljeća (Austro-Ugarske, Kraljevine SHS i Jugoslavije) bila je „mešeta-

¹ *The Etymologies of Isidore of Seville*, /Prijevod, uvod i bilješke: Stephen A. Barney - W. J. Lewis - J. A. Beach - Oliver Berghoff/, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, str. 373.

² Bogoslav Šulek, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja*, (A-N), Globus, Zagreb, 1990, str. 654.

³ M. Deanović - J. Jernej, *Talijansko-hrvatski rječnik*, XIV. izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2002, str. 628.

⁴ Ardelio Della Bella, *Dizionario italiano-latino-illirico*, Tomo Secondo, Ragusa, 1785, str. 137.

renje i predaja stranom kapitalu, a najmanje pomorska“ uz očitu opreznost domaćeg stanovništva od „očinske“ i „lažne brige“. ⁵

(Pomorsko) školstvo u starom Dubrovniku i dr.

Magistar gramatike Nikola iz Verone pozvan je u Dubrovnik odlukom Malog vijeća 6. ožujka 1333. godine, a 1363. godine za školske potrebe ustupljena je jedna općinska kuća u kojoj je nekad bio neki krojač. ⁶

Dubrovčanin Benedikt Kotruljević (Benedetto Cotrugli Rauego, 1400/16.-1468/69.), nadahnut navedenim autorom, pak veli: “I kako su mijenjali iskustvo, način plovidbe i vrste brodova, tako je to umijeće prenošeno od naroda do naroda. [...] I kao što su lađe bile građene jednostavno, tako su jednostavno i plovili obazirući se samo na zvijezde [...] u svakom ljudskom djelovanju, kakvo god ono bilo, potrebno je dugotrajno iskustvo, a ponajviše kod onih kojima je dano da rukovode. To se prije svega može reći za ovo pomorsko umijeće [...], gdje se patroni i kapetani obrazuju tako reći od malih nogu, tako da nijedna stvar koja pripada ovome umijeću ne nedostaje vama koji živite na moru kao ribe [...] da se vaši plemići, mladići i strijelci ukrcavaju u nave i galije kako bi se od malih nogu navikli na more [...] mornari su ljudi koji moraju voditi ovu našu plovidbu, a nazvani su mornari prema riječi more, na latinskom ‘nautae’ prema glagolu ‘navigare’. Oni moraju poznavati pomorsku kartu, kompas, uzroke vjetrova, moraju biti vješti u prosudbi i poznavati napokon sve naše današnje umijeće plovidbe. Spomenuti mornari moraju se u svome zanatu obrazovati od malena. [...] Mornar mora uvijek spavati na palubi obučen i skočiti na zvižduk, i tako mučeći se provodi svoj život i nikada nema lijepoga trenutka, tako da kad nekoga želite opsovati, slobodno mu recite: ‘Da bar postao mornar!’” ⁷

Svojevrсна osnovna (javna, ne nužno državna, vjerojatno vjerska/crkvena) škola postojala je u Dubrovniku u XIV. stoljeću, a uredbom Velikog vijeća o reformi školstva 29. siječnja 1435. razdijeljena je na niže i više odjeljenje (razred). Nekad aktivni

⁵ Bernard Stulli, Jubilej pomorskog školstva, Vjesnik, god. XII, br. 2308, (9. rujna 1952.), Zagreb, 1952, str. 7. Za nokijera i noštroma vidi: Jakov Mikoč, *Pomorski rječnik*, HFD, Rijeka, 1998, str. 20. Pilot je u stvari obavljao isti posao kao i nokijer. Vidi: Josip Luetić, *O pomorstvu Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*, Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knj. 2, JAZU - Pomorski muzej Dubrovnik, Dubrovnik, 1959, str. 50-51. *Nauclerius, nauclerus, noclerius, naucheries* ili naukijer odnosno nokijer u starom Rimu bio je *magister* ili *rector navis mercatoriae*, tj. vođa navigacije, gubernator, nauta, kormilar broda, zapovjednik broda, ali i mornar, iako su mu tijekom plovidbe podređeni mornari obvezni na poslušnost. Vidi: Ante Marinović, *Dubrovačko pomorsko pravo, Ius maritimum Civitatis Ragusii*, knjiga I, Književni krug, Split, 1998, str. 132.

⁶ Ivo Perić, *Prošlost Dubrovačke gimnazije*, P. o., *Godišnji izvještaj Gimnazije „Marije Radeljević“ u Dubrovniku za šk. god. 1965/66*, Dubrovnik, 1966, str. 30-31; Š[ime] Urlić, *Crtime iz dalmatinskoga školstva od dolaska Hrvata do g. 1910*, (I. dio, Do godine 1814), Štampa Kuzme Rožmanića u Zagrebu, Matica dalmatinska, Zadar, 1919, str. 10, 23.

⁷ Benedikt Kotruljević, *De navigatione / O plovidbi*, (Priredio i preveo: Damir Salopek), Ex libris, Zagreb, 2005, str. 95, 97, 113, 121, 123.

pomorci i teoretičari - stručnjaci u pomorskoj znanosti držali su privatne škole (kraće ili duže tečajeve).⁸

Kada je u srpnju 1434. godine u Dubrovnik došao Filip de Diversis u svrhu podučavanja i upućivanja u „uglađeniji gradski način života“ mladih ljudi i djece, navodi da nije postojalo posebno mjesto za održavanje „nastave i predavanja“, ali dubrovačka vijeća donijela su odluku za ustupanjem „neke zgrade u kojoj je ranije bilo oružje“ u svrhu obrazovanja i stjecanja znanja. Nakon pronalaska učitelja za svoju školu u Veneciji 1433. i 1433. godine, Dubrovčani su Filipu de Diversisu ukazali povjerenje do 1441. (kada je on podnio ostavku) jer je, između ostalog, u više navrata tražio povećanje plaće i privremeno napuštao grad.⁹

Dubrovčani su se u ožujku 1536. požalili vlastelinu u Veneciji da im djeca, zbog pomanjkanja nastavnika, ne mogu imati poduku i lijep odgoj zbog trenutačnog nedostatka nastavnika. Nikola Petreius [Petrus, Petrelo, Petreo], rektor škole (dubrovačke gimnazije i ujedno glavni profesor klasičnih jezika narednih 12 godina), u Dubrovniku je 1538. dobio za auditorij [slušaonicu/predavaonicu] sobu Fundika (tj. Divone/Sponze) koja s jedne strane gleda na veliku Placu, a s druge u Zlatarsku ulicu (sobu u kutu zgrade Fundika). Dubrovačka vlada je 1545. odredila da pod Petreiusovim nadzorom u školi (Divoni) predaje neki Gaspar iz Venecije, dok je u školi, izgleda osnovnoj, koja se nalazila u blizini franjevačkog samostana, djecu podučavao Aurelije Amalteo.¹⁰

⁸ Ante Marinović, O pomorskom školstvu Dubrovačke Republike, *Zbornik Više pomorske škole u Kotoru*, 1, Kotor, 1974, str. 125.

⁹ Filip de Diversis, Opis položaja, zgrada, državnog uređenja i pohvalnih običaja slavnog grada Dubrovnika, (Sa latinskog preveo: Ivan Božić), *Dubrovnik*, god. II (XVI), br. 3, Dubrovnik, 1973, str. 25; Ivan Božić, Filip de Diversis i njegovo doba, *Dubrovnik*, god. II (XVI), br. 3, Dubrovnik, 1973, str. 76-77; Filip de Diversis, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*, (Predgovor, transkripcija i prijevod s latinskoga: Zdenka Janeković-Römer), Dom i svijet, Zagreb, 2004, str. 56-57. Vidi o njemu: Ivo Perić, Filip de Diversis kao nastavnik i upravitelj gramatičko-retoričke škole u Dubrovniku, *Analiza povijest odgoja*, 1, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 1992, str. 5-12. Nekadašnja „oružnica“ je navodno Sponza. Vidi: Š[ime] Urlić, *Crte iz dalmatinskoga školstva od dolaska Hrvata do g. 1910*, (I. dio, Do godine 1814), Štampa Kuzme Rožmanića u Zagrebu, Matica dalmatinska, Zadar, 1919, str. 23.

¹⁰ Jorjo Tadić, Nikola Petreius, rektor dubrovačke gimnazije (1538-1550), P. o., *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. XVIII, sv. 1-2, Beograd, 1938, str. 395-403.

Dubrovački senat je naložio posebnim činovnicima (providurima za grad) da pred Vijeće iznesu mišljenje o poboljšanju i unaprjeđenju odgoja dubrovačke mladeži, te je vijećanjem 26. svibnja 1557. usvojio prijedlog providura. Tri plemića (tzv. 'reformatori nauka') birani su na tri godine, a zajedno su uz rektora škole pazili na školski odgoj i provedbu odredbi Senata. Svako dijete moralo je pohađati školu u određeno vrijeme, a učitelji im zadavati lekcije "prema njihovim individualnim sposobnostima te urediti pojedine razrede po običaju dobrih i lijepo ustrojenih škola". Rektor je promicao napredne učenike nižih u više razrede, a trebao je dozvoljavati da se "duh djece umara jedino lekcijama koje se smatraju potrebitim za opće dobro". Školu su morala pohađati sva djeca i mladići do 20 godina, osim ako su izjavili da ne žele učiti, a već su se prije posvetili trgovini, bankarstvu ili pomorstvu, za što je trebalo uvjeriti državne vlasti. Dubrovački senat se pobrinuo i za daljnje školovanje sposobnih učenika slabijeg materijalnog stanja s nemogućnošću nastavka školovanja pa je naložio da se o državnom trošku redovito uzdržavaju na školovanju u Italiji po (uzajamno popunjujućih) šest plemića i dva pučanina koje predloži rektor škole i Senat izabere većinom glasova. Za uzdržavanje tih stipendista dubrovačka vlada je uvela carinu od 1/4 [četvrtinu] % na svu robu iz Aleksandrije koja je obično bila luksuzna (sve do skupljenih 3.000 dukata koje bi Senat uložio u Italiji uz kamate od 8% i kamatama isplaćivao 240 škuda /otprilike 216 dukata/ za osmoricu svojih stipendista). Ipak, Serafin Razzi u knjizi *Storia di Raugia* (Lucca, 1595.) bilježi kako su dubrovačka djeca vrlo nesnosna, nemirna na ulici i u crkvi, kako plemića i pučanska djeca po gradskim ulicama vode prave bitke te kako je poradi svega ovoga u ovim stranama nastala izreka "Od muha zadarskih i djece dubrovačke oslobodi nas Gospodine!"¹¹

Brodovlasnik ili kapetan sklapali su s "malim" (djetetom na brodu) ili njegovim roditeljima i skrbnicima ugovor u državnom notarijatu u svezi obveze djeteta da će određen broj godina (2-4 god.) služiti kapetana, uz obvezu kapetana da će ga paziti i u zdravlju i u bolesti i na kraju mu isplatiti ugovorenu plaću. Dubrovčani su donijeli u Senatu zaključak (1557.) za izdavanje sredstava djeci koja su se namjeravala baviti pomorstvom i trgovinom, slično kao što je dubrovačka vlada davala gotovo redovite stipendije svim mladim studentima na stranim sveučilištima. Unaprijed su svake godine unajmljivana tri dubrovačka broda za putovanja u Aleksandriju i Siriju, a na svakom od njih bilo je po desetero djece kojima je vlada posuđivala 200 dukata za ulaganje u raznu kolonijalnu robu na Levantu. Svako je dijete moralo imati dobre jamce, a na povratku se novac odmah vraćao dubrovačkoj vladi. Od te prve dobiti djeca su imala

¹¹ Jorjo Tadić, Reforma odgoja dubrovačke mladeži 1557. godine, *Novo doba*, god. VIII, br. 79, (4. IV. 1926.), Split, 1926, str. 19; Serafino Razzi, *Povijest Dubrovnika*, (S talijanskoga preveli: Iva Grgić i Stjepan Krasić), Matica hrvatska - Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2011, str. 157.

početni kapital za trgovinu, a na tako dugim putovanjima imali su prigode praktično se uputiti u pomorstvo i trgovinu.¹²

Nikola Sagroević (Sagri) Krivonosić autor je "Rasprave o plimi i oseci na zapadnoj obali Atlantskog oceana" (*Ragionamenti sopra le varietà dei flussi et riflussi del Mare Oceano Occidentale*, Venezia, 1574.). U (renesansi karakterističnom) dijalogu pričaju tri pomorca: autor, stari pilot u Biskajskom zaljevu Andrea di Noblisia, poučava Dubrovčane mlade pomorce nokijera Vicenca Sabića (Sabici) i Ambroza Gučetića (di Goze). Tako daje teoretske upute kako bi pomorci putovali sigurnije, a razgovor se vodi u Lisabonu i Calaisu, točnije na dubrovačkom brodu i u stanu pilota (autora) u Calaisu. Tim je djelom iskusni autor imao nakanu pružiti pomorcima korisna objašnjenja, pravila i prirodne pojave u lukama zapadne obale Atlantika (od Gibraltara do kanala La Manche, Flandrije, Škotske i Irske). O dubrovačkim brodovima izriče hvale govoreći da su bolji od portugalskih, a primjer uzornog broda mu je onaj Nikole Skočibuhe (Scociabuco) sa Šipana. Učenost dubrovačkih kapetana razvidna je i npr. u XVIII. stoljeću kada je poznata knjižnica mljetskog kapetana Antuna Stražičića. Tako se spominju autori La Fontaine, Lesage, Voltaire, Rousseau, Marmontel, A. L. Thomas, de Lucrèce, de Foé, francuski prijevod "Odiseje", francuska gramatika i djela o trgovini, navigaciji, obrtu, zemljopisu i povijesti (David Hume, W. Robertson) i dr.¹³

Nikola Sagroević u nedovršenom (i po zamisli šesterodijelnom) rukopisu Cartegiatore (vodič navigacije pomoću karata i instrumenata; pomorski priručnik; nautopripisak; Šipan, 1570.), od kojeg su se očuvali prvi i početak drugog dijela, spominje podatke koje mora poznavati svaki pomorac, a u drugom dijelu izrečena je kritika tadašnjih pomorskih karata. Između ostalog, razglaba o broju potrebitih ljudi na brodu za navigaciju i poznavanju pogodnog trenutka za isplavljenje u sklopu meteoroloških okolnosti. Sagroević rabi pojam "astrologija" u smislu astronomije koju smatra potrebitom pomorcima, itd.¹⁴

U Dubrovniku su još značajni, pored Ruđera Boškovića, i Antun Medi koji je napisao knjigu o temeljima matematike, zatim Nikola Nalješković o reformi kalendara, Ivan Daničić (pseudonim Hodierna) više knjiga u domeni matematike, astronomije i fizike, te slavni matematičar Marin Getaldić zvani Bete koji je prije Descartesa uporabio geometriju u svezi rješavanja određenih izračuna. Velikim dijelom bijaše to važno

¹² Jorjo Tadić, Djeca na brodovima starih Dubrovčana, *Naš mornar*, /Ilustr. kalendar Jadranske straže za 1936/, god. IX, Izdaje Izvršni odbor Jadranske straže u Splitu, Hrvatska štamparija Stjepan Vidović, Split, 1936, str. 68-69.

¹³ Mirko Deanović, Naš prvi pomorac pisac Dubrovčanin Nikola Sagroević (Sagri), *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952, str. 459-462; Mirko Deanović, *Anciens contacts entre la France et Raguse*, Bibliothèque de L'Institut Français de Zagreb, tome III, Institut Français de Zagreb, Zagreb, 1950, str. 42.

¹⁴ Žarko Dadić, O Sagroevićevu djelu Cartegiatore, *Dubrovnik*, N. s., god. XIX, br. 2, Dubrovnik, 2008, str. 119-120.

i za pomorce i nautiku. Krajem XVIII. stoljeća Francuz Joakim Devoulx držao je u Gradu pomorsku školu.¹⁵

Mato Barać iz Trpnja je pred sudom 1775. godine govorio da nije bilo “užance”, tj. “da nigda nije bilo zakona u našem selu za plaćati skulu” (školu). Samo su se o Božiću, Uskrsu, pokladima i tijekom godine davale “časti”, koje je on davao don Antunu Simonettiju, a da ih je on kojim slučajem prodao, zaradio bi godišnje 7-8 dukata. Don Luki Giovanelliju plaćala se škola “u skuli od gramatike” godišnje po talir, a djeci od “male skule” bila je besplatna. Roditelji učenika su se opravdano potužili provincijalu kada je fra Izidor Marić namjeravao naplatiti nastavu jer “nije bilo nigda užance za plaćati”. Pozivajući se na evanđelje, don Antun Simonetti je ukazivao na nužnost plaće svakog radnika te pravo naplate obavljene nastave i bez formalnog ugovora. Bez ugovora su naplaćivali, kako on veli, i kućni učitelji u Dubrovniku (5 i više dukata godišnje), samo što su kod kuće kontrolirali učenike koji su pohodili javne škole. Za don Luku Giovanellija je tvrdio da je primao više od cekina u raznim poklonima (doprema drva za ogrjev, ulja, vina, mesa, ribe, posebno srdela, u velikim količinama, tako da ih je mogao prodati po više barila). “Časti” su bile dobra riba: barbuni, cipoli, triglje, srdele za soljenje, svinjsko meso, pršuti, jaja i sl. “Službe” koje su obavljali učenici (“skulari”) svojim meštrima bile su: priprema vatre u kuhinji, kuhanje, prenošenje i krpjenje mrežica, vađenje vrši, lovljenje riba ostima, pod svijecu (dukes, dokes), rastiranje mreža, branje i kupljenje maslina, skupljanje drva, čuvanje pčela, raskopavanje baština, obavljanje kraćih putovanja za meštra i sl.¹⁶

U palači Sponzi je Dubrovačka vlada 1794. osnovala dubrovačku “Pravničku školu” (Katedru /tečaj/ građanskog prava), a nastavnik je bio rimski advokat dr. Luigi Cosinti uz plaću od 500 rimskih škuda i dužnost predavanja četiri puta tjedno (utorkom, četvrtkom, petkom i subotom) u Sponzi na čijem zidu se o državnom trošku trebalo postaviti novo zvono.¹⁷

“Pomorcima nijesu trebale osobite škole; praksa i iskustvo bili su im onda glavni učitelji; brodski zapovjednici ukrcali bi se za djetinjstva da se zarana vježbaju u pomorskom poslu i da ih teška putovanja i opasnosti namajstore. Tehničko znanje stekli bi iz knjiga, ili bi za svojih kratkih odmora u domovini pohađali predavanja kojeg vještog matematika ili fizika; takav učitelj bio je onda O. Urban Appendini; između njegovih đaka bio je i poznati nam kapetan Pasko Jakšić”. Zgrada Dubrovačkog Kolegija (današnja Gimnazija na Jezuitima) postala je 1806. vojnička bolnica tijekom francuske okupacije, a Frano Appendini je kao privatni nastavnik nastavio poučavati mladež.

¹⁵ Vicko Svilokos, O izobrazbi pomorskih kapetana u starom Dubrovniku, *Dubrava*, god. IX, br. 113, (o Svetom Vlahu), Dubrovnik, 1941, str. 17.

¹⁶ Zdravko Šundrica, O školskim prilikama na teritoriju Dubrovačke Republike u XVIII. vijeku, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, god. X-XI, (1962.-1963.), Dubrovnik, 1966, str. 294, 296.

¹⁷ Žarko Muljačić, Dubrovačka “Pravnička škola” (1794.-1808.), *Beritićev zbornik*, Dubrovnik, 1960, str. 227, 229-231.

Austrija je poslala Urbana Appendinija 1825. u Zadar za ravnatelja gimnazije te je postao i glavni ravnatelj svih ondašnjih dalmatinskih gimnazija.¹⁸

Fratar Pavao Larpi izrazio je mišljenje Mletačkoj Republici koja je i sama do toga držala: „Ako hoćete da nam Dalmatinci budu vjerni, držite ih u neznanju“. Po osnovi koju je izdao maršal Marmont 4. srpnja 1810. godine za Dalmaciju je bilo predviđeno osnovati oko 120 škola za muške i 27 škola za ženske osobe, ali su sukladno nedostatnom financijskom aspektu Francuzi bezuspješno nastojali oko obnove i organizacije (novih) škola. Političkoj vlasti u pokrajini ostavljena je domena ekonomskih poslova škola, pa je odlukom od 4. prosinca 1818. godine utvrđen i djelokrug školskih nadzornika.¹⁹

Inače, francuski maršal Marmont donio je odluku 31. svibnja 1808. godine o osnivanju liceja u kojem su (po čl. 20) bili zastupljeni „ilirski, francuski, talijanski i latinski“ jezik, a koji je svečano otvoren 2. prosinca 1808. prigodnim govorima nadzornika Brnje Zamanje i rektora Frana M. Appendinija. Umjesto Collegium Rhagusinuma (današnji jezuiti i gimnazija „Ruđera Boškovića“) nova zgrada bila je stari samostan Sv. Katarine (Sienske) odnosno Sv. Petra (današnja Glazbena škola) jer su iz njega otišle koludrice (redovnice, časne sestre) dominikanke. Za uređenje samostana izdvojeno je 4.000 dukata iz „zaklade za otkupljenje robova“ („Blago djelo“), te odlukom od 7. rujna 1808. dio dobara (na Šipanu) za dotaciju zavoda i tijekom 1809. godine ostala dobra (samostan Sv. Marije i Sv. Klare na Šipanu; benediktinska dobra na Šipanu, Mljetu i Lopudu; mlinovi u Rijeci dubrovačkoj; Sv. Marija i Sv. Klara u Zatonu, Vrbici i Petrovu Selu; samostanska i benediktinska dobra u Rijeci dubrovačkoj i Komolcu; Sv. Marija i Sv. Klara u Komolcu, Šumetu, na Bosanci i Brgatu; benediktinska dobra u Župi dubrovačkoj; Sv. Marija i Sv. Klara u Konavlima i na Obodu).²⁰ U toj gimnaziji od šest razreda (pod upravom skolopa) 1817.-1818. godine ravnatelj je bio okružni poglavar B. Locella, prefekt, pak, Frano M. Appendini, a vjeroučitelj Urban Appendini.²¹ Učitelji vlastite privatne (opće) škole ili pak pomoćni učitelji na skolopskom zavodu bili su još svećenici: dum Ivan Salatić (†16. siječnja 1829.), Božo Salatić (†1832.), Miho Vendramin (†7. studenog 1833.), Miho Đurjan (†1833.), Đuro Kamps (†12. listopada

¹⁸ Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike 1800.-1880.*, (Pretisak), Nakladni Zavod Hrvatski Zapisnik, Hannover - Čakovec, 2002, str. 98, 100, 102.

¹⁹ Mato Zaninović, *Nadzor škola u Dalmaciji do propasti Austro-Ugarske 1918.*, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 4, Zagreb, 1968, str. 32, 34-35.

²⁰ J[osip] Posedel, *Povjest gimnazija u Dubrovniku*, (II. i III. dio), *Program Ć. k. velike državne gimnazije u Dubrovniku za školsku godinu 1901-1902*, Nakladom Ć. k. velike državne gimnazije, Dubrovnik, 1902, str. 24-25.

²¹ J[osip] Posedel, *Povjest gimnazija u Dubrovniku*, (Svrha), *Program Ć. k. velike državne gimnazije u Dubrovniku za školsku godinu 1902-1903*, Nakladom Ć. k. velike državne gimnazije, Dubrovnik, 1903, str. 30-31.

1836.) i Miho Karaman (20. ožujka 1838.).²² Nemali broj kućnih učitelja u Dalmaciji održavao je nastavu, a kasnije su predavali u školi pod okriljem državne službe.²³

Za otvaranje katedre za nautičku školu dubrovački Senat se odlučio "...uviđajući koliko se veliki broj dubrovačkih mladića zapošljava u plovidbi izvan Jadrana, a znajući koliko je potrebno da se ovi mladi pomorci što bolje stručno (nautički) osposobe zbog osiguranja vlastitog života i interesa pomoraca..." pod dubrovačkom zastavom. Dubrovčanin P[adre] F. Adriano, redovnik poznat po svojoj učenosti koji je živio u Livornu, imenovan je (uz osobite počasti i privilegije) za lektora (nastavnika) nautike i trgovine (Pubblico Lettore di Nautica e Commercio). Prethodno je (H)adrijan Antica iz Dubrovnika, koji je govorio četiri jezika, predavao filozofiju i bio kapelan (cappelano dei Ragusei a Livorno) franjevačkog samostana u Livornu, a poznavanje "ilirskog jezika" [hrvatskog jezika] pružilo mu je mogućnost ispovijedanja dubrovačkih pomoraca od kojih su "mnogi bili nesposobni ispovijedati se u drugom jeziku osim u svom rođenom". Redovnik Male braće F. Adriano Kotoraš (1757.-1806.) u Livornu je studirao filozofiju, a plovidba podosta dubrovačkih brodova prema toj luci pridonijela je i potrebi poučavanja pa je podučavao u aritmetici i plovidbi pomorce tih brodova. U molbi senatu 1793. naveo je da bi bio korisniji domovini ako bi (i to besplatno) predavao u Dubrovniku. Povratkom u Dubrovnik (1799.), zbog nesuglasja s crkvenim mišljenjem, nekoliko mjeseci boravio je u samostanu na Daksi, nakon čega se vraća u Livorno i umire od izljeva krvi.²⁴

Kap. Vlaho Maskarić (1754.-1834.) upravljao je 1787. nautičkim tečajem u Senju, a bio je i časnik austrijske ratne mornarice. Kristo Antica s otoka Lastova bio je profesor za nautičke predmete u Livornu, te je držao profesorsku katedru za hidrografiju "Accademie Royale de Floridi" u Livornu ("Accademia Livornese dei Floridi", osnovana 1722. godine, u sklopu koje je djelovala i posebna stručna Nautička škola). Izradio je redukcijski (pomorski, nautički) kvadrant (Quartier de reduction, Marseille - Livorno, 1802.). U Bogišićevoj zbirci (knjižnici) HAZU u Cavtatu blizu Dubrovnika čuva se rukopis Krista Antice (na talijanskom jeziku) *Nautica - Metodo eccellentissimo inven-*

²² Vicko Adamović, *Gragja za istoriju dubrovačke pedagogije*, knj. XV, Naklada Hrv. pedagog.-književnog sбора, Tisak C. Albrechta, Zagreb, 1885, str. 112-113.

²³ Ivan Pederin, *Dalmacija u mijeni XVIII/XIX. stoljeća*, *Adrias*, Zbornik Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU, sv. 18, Split, 2012, str. 16. Vidi također: Ivan Pederin, *Odjek školske reforme Marije Terezije u Dalmaciji (1815-1826)*, *Kolo*, god. XIII, br. 4, Zagreb, 2003, str. 218-231.

²⁴ Josip Luetić, *Pomorac i diplomat Ivan Kaznačić s osvrtom na dubrovačko pomorstvo 18 i poč. 19. st.*, Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knj. I, JAZU - Pomorski muzej Dubrovnik, Dubrovnik, 1954, str. 6, 41-42; Vinko Ivančević, *Luka Livorno i dubrovački brodovi (1760-1808)*, Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knj. 4, JAZU - Zavod za historijska istraživanja pomorstva južne Dalmacije (Pomorski muzej) Dubrovnik, Dubrovnik, 1968, str. 91-92; Ilija Mitić, *Dokumenat o osnivanju katedre za nastavu pomorstva i trgovine u Dubrovniku krajem XVIII. stoljeća*, *Naše more*, god. XXI, br. 4-5, Dubrovnik, 1974, str. 168-169; Boris Franušić, *Razvoj pomorskog školstva u Dubrovniku*, *Naše more*, god. XXXVII, br. 1-2, Dubrovnik, 1990, str. 6; Boris Franušić, *Trideset pet godina višeg i visokog pomorskog školstva u Dubrovniku*, *Dubrovački horizonti*, god. XXVI, br. 35, Zagreb, 1995, str. 103.

tato dal professore di Matematica e Nautica Abbate Antizza Raguseo. Antičin kvadrant (danas zvan manevarski dijagram) je “za ondašnje doba vrlo duhovito sastavljen i gotovo ne zaostaje za današnjim [1966., op. a.] manevarskim dijagramima, kojih ima mnogo, ali su svi međusobno slični”.²⁵

Pojave pomorskih škola i izobrazbe pomoraca na istočnojadranskoj obali

Od najranijih vremena do otprilike XVII. stoljeća za zapovjednika broda nije se tražila neka stručna (školska) sprema, već samo pridržavanje sanitarnih i lučkih propisa u plovidbi. Privatne pomorske škole u Boki kotorskoj postojale su u Kotoru i Perastu (1637.), Herceg-Novom (1690.) i Prčanju (1739.).²⁶ Takve škole obično su držali pomorski kapetani, a kasnije u Kotoru fratri samostana Sv. Duha, u Perastu fratri samostana Sv. Antuna, u Herceg-Novom fratri samostana Sv. Antuna, te u Prčanju fratri samostana Sv. Nikole.²⁷ Znači, početno isključivo istaknuti pomorci, a kasnije i učenici svećenici.²⁸

U Zboru peraške općine određen je, 1700. godine, izbor četvorice za nadzor na ukrcavanje dječaka/momaka/mladića (*mozzi*) „da se nauče nautici“. U Perastu se u XVIII. stoljeću spominje predavač - franjevac Giorgio da Verona, kao i u Prčanju istoimeni Juraj iz Verone. Peraški brodovi koji su plovili u Veneciju morali su susljedno odluci Mletačkog senata od 28. veljače 1703. godine davati svoj doprinos školi mornara sv. Nikole u Veneciji, ali su za neko vrijeme bili oslobođeni od tog davanja, dok je

²⁵ Josip Luetić, Dubrovački pomorci u stvaranju austrijske mornarice u 18. stoljeću - Kap. Vlaho Ilijin Maskarić, *Pomorstvo*, god. X, br. 9, Rijeka, 1955, str. 327-328; Josip Luetić, Kristo Antica - nautički stručnjak XVIII. stoljeća, u knjizi: *Pomorci i jedrenjaci Republike Dubrovačke*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984, str. 95-96; Josip Luetić, Cristoforo Antizza Raguseo Professore di Scienze nautiche a Livorno, Estratto dal volume *Studi Livornesi*, III, Ugo Bastogi Editore, Livorno, 1988, str. 119-121; Josip Luetić, Lastovljani i Lastovo u internacionalnom brodarstvu Dubrovačke Republike, *Zadarska revija*, god. XXXIX, br. 5-6, Zadar, 1990, str. 712; Antun Jurica, *Lastovo kroz stoljeća*, Matica hrvatska Lastovo, Lastovo, 2001, str. 560; Boris Franušić, *Povijest navigacije u Hrvata / The History of Navigation in Croatia*, Pomorski fakultet / Maritime Faculty, Dubrovnik, 1994, str. 77-79; Vinko Ivančević, *Luka Livorno i dubrovački brodovi (1760-1808)*, Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knj. 4, JAZU - Zavod za historijska istraživanja pomorstva južne Dalmacije (Pomorski muzej) Dubrovnik, Dubrovnik, 1968, str. 93, bilj. 302.

²⁶ Milivoje Š. Milošević, Kako su se sticala zvanja u trgovačkoj mornarici u periodu od 1681 god. do danas, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, knj. V, Kotor, 1956, str. 169-170; Ignjo Zloković, Pomorske škole u Boki Kotorskoj, *Pomorstvo*, god. V, br. 2, Split, 1950, str. 80.

²⁷ A[nton] Milošević, O pomorskim školama u Boki Kotorskoj, *Jadranska straža*, god. XVI, br. 10, Split, 1938, str. 411.

²⁸ Miloš Š. Lipovac, Kako se sticalo zvanje stručnog nastavnika nautičkih škola, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, knj. V, Kotor, 1956, str. 191; A[nton] Milošević, Pomorska škola u Perastu, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, knj. II, Kotor, 1953, str. 47.

ponovno 1789. odlučeno za peraške mornare „pripadnike peraške škole“ plaćanje za mletačku školu sv. Nikole.²⁹

Bratovštini Sv. Nikole pripadala je oko 1600. godine profesionalna škola za pomorce i brodograditelje u Trstu, ali su Isusovci 1753. (početak rada 1754.) u Trstu otvorili prvu javnu nautičku školu (Scuola di Idrografia) odlukom Marije Terezije (ponovno otvorena 1783. godine). Isusovac Franjo Saverio Orlando se iz Trsta preselio u Rijeku 1774. gdje je i otvorio nautičku školu (ponovno otvorena 1809. godine), a iz Trsta je donio “svu školsku knjižnicu i pomagala”. Tečajevi tršćanske Akademije - odlukom od 1844. godine “odgovaraju rangu filozofskog instituta, a niži (pripravni) tečaj gimnaziji”. Osnivanje pomorskih škola predložio je austrijski namjesnik Goess u svom nacrtu o unaprjeđenju školstva još 1803. godine, što je prihvatio i sljedeći namjesnik Tomo de Brady 1805. godine. Za otvaranje nautičke škole na Braču, po uzoru na lošinjsku, zalagao se bivši austrijski činovnik Ismaelli 1806. godine, a urednik “Kraljskog Dalmatina” Bartuo Benincasa zalagao se za otvaranje takve škole u Splitu. Kanonik Franjo Solitro predavao je matematiku i nautiku na novootvorenoj gimnaziji na Hvaru 1808. godine.

Pomorske škole u Dalmaciji

Pomorska tradicija je okosnica prvotno bezuspješnih prijedloga osnivanja (i namjera državom uzdržavanih i potpomaganih) pomorskih škola u Dubrovniku (1821. i 1836.) i Šibeniku (1837.). Pripravni tečaj za jezike uz obalnu i astronomsku nautiku otvoren je u Bakru 1841. odakle i dolazi predstava za otvaranje nautičke škole kao javne ustanove 1843. godine. Redovita nastava novoformiranih nautičkih škola započinje u Bakru (1849.), Zadru (1850.), Splitu (1850.), Kotoru (1850.) i Dubrovniku (1852.), uz koje su djelovale otprije već spomenute u Trstu i Rijeci. Kasnije se privremeno ukidaju zadarska (1860. i 1867.), splitska (1879.) rovinjska (1860.) i dubrovačka nautička škola (1860.) poradi malog broja učenika. Pomorska škola u Hercegnovom (samo nautički odsjek) djeluje (odobrenjem pravilnika) od 1855. odnosno (početkom rada) od 1858. godine, ali se uslijed nedostatka sredstava zatvorila (1875.) i pretvorila u četverorazrednu nižu realku (1878.). Vicko Domini je vodio privatnu nautičku školu u Rijeci 1853./1854. (Collegio Nautico-commerciale - Privato covitto) koja je 1871. godine pridružena riječkoj državnoj Nautičkoj školi. Novi naziv Pomorska akademija dobila je bakarska Nautička škola 1917. godine.³⁰

Dalmatinske pomorske škole pohađali su malobrojni učenici zbog relativne nesigurnosti kasnijeg zaposlenja (jedrenjačko brodarstvo i sredozemna trgovina postupno u

²⁹ Pavao Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, Biblioteka „Gospa od Škrpjela“, knj. 12, Perast, 1999, str. 64, 66; A[nton] Milošević, *Pomorska škola u Perastu, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, knj. II, Kotor, 1953, str. 46.

³⁰ Oliver Fijo, *Prilozi poznavanju pomorskog školstva na našoj obali u XIX. stoljeću*, Jadranske monografije, knj. I, Jadranski institut JAZU, Zagreb, 1956, str. 15-17, 19-20, 23-24, 30. Pomorska

okretu prema parobrodarstvu), teških uvjeta rada i potvrda pomoračkog života na moru kao jednog od najtežih sukladno nesmiljenim zahtjevima brodovlasnika, nedostatnih prethodnih školskih temelja za nautičku nadogradnju (mladića nižih slojeva) te težine pomorskog života uopće s obzirom na perspektivnija kopnena (gradska) zaposlenja.³¹

U Bakru je postojala nastava nautike (privatne pomorske škole i tečajevi) još 250 godina prije službenog osnivanja javnog zavoda (bakarske Nautike 5. rujna 1849.), a u ugarskom dijelu Austro-Ugarske monarhije bila je to „jedina hrvatska pomorska škola“.³²

Grad i građani Bakra uputili su, u rujnu 1843. Godine, tadašnjim zakonodavnim tijelima (Saboru ugarsko-hrvatskome), povodom ankete o promicanju pomorstva i pomorske trgovine u Rijeci i Hrvatskom primorju, predstavku u kojoj su tražili „osnivanje nautičke škole kao javnog zavoda“ jer je to, između ostalog, utemeljeno „na interesima ustavnih slobodina, pravde i politike“. U Bakru je do 1842. godine postojala privatna nautička škola Pavla Vivianija, suplenta (proforskog vježbenika) mjesnog Kapitula pa je tu privatnu školu, slično kao i u Dubrovniku, posjećivalo više učenika nego riječku državnu Nautičku školu.³³

U tisku se 1953. godine pojavila vijest o mogućem zatvaranju srednje pomorske škole u Bakru³⁴, ali se, ipak, iz Rijeke u Bakar tradicionalna bakarska nautika povratila 1954. godine kao Srednja pomorska škola. Tako se srednje pomorske škole jednostavno nisu mogle „utopiti“ u gimnazije.³⁵

Za ponovno otvaranje Pomorske škole u Malom Lošinj 11. rujna 1960. godine veliki dio školskih zbirki, nastavničke knjižnice i inventara laboratorija vraćen je iz Pomorske škole u Bakru gdje se nalazio zbog ukinuća lošinjske nautike 1947. i pripojenja Pomorskom tehnikumu u Rijeci.³⁶

Nautička škola u Zadru je djelovala od 1852. do 1867. godine, a izgleda da je bila priključena Nižoj realci te ona Glavnoj normalci. Reorganizacijom 1852. godine

škola u Herceg-Novom imala je temelj (i djelomičnu potporu) u ostavštini Bošković-Đurović-Laketić. Vidi također: Ivo Perić, Stanje i razvoj srednjoškolskog obrazovanja u Dalmaciji krajem XIX. i početkom XX. st., P. o., *Radovi Centra JAZU u Zadru*, sv. XXII-XXIII, Zadar, 1976, str. 396; Pomorske škole, U Bakru, U Hercegovnom, *Pomorstvo*, god. XIV, br. 1, Rijeka, 1959, str. 48.

³¹ Ivo Perić, Školske prilike u Dalmaciji u drugoj polovici 19. stoljeća, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 7, Zagreb, 1972-1973, str. 64.

³² Vatroslav Cihlar, Stodeset godina pomorske škole u Bakru, *Pomorstvo*, god. XV, br. 1, Rijeka, 1960, str. 5.

³³ C., Iz historije Nautičke škole u Bakru, Bakarska predstavka iz godine 1843., *Pomorstvo*, god. IX, br. 10, Rijeka, 1954, str. 529.

³⁴ Osvrti uredništva, Zbor birača Gradske općine Bakar protiv zatvaranja pomorskih škola, *Pomorstvo*, god. VIII, br. 4, Rijeka, 1953, str. 149.

³⁵ Osvrti uredništva, Bakarska nautika vraćena Bakru, *Pomorstvo*, god. IX, br. 10, Rijeka, 1954, str. 513.

³⁶ RFB. [Radojica F. Barbalić], Obnova djelatnosti Pomorske škole u Malom Lošinj, *Riječka revija*, god. IX, br. 4, Rijeka, 1960, str. 208. Škola je od svečanog otvaranja 10. rujna 1960. djelovala

zadarska nautika postaje „Sporedna nautička škola“ (kao i rovinjska, splitska i kotorska jer nisu imale tečaj za brodogradnju), dok su postojale tzv. „Glavne nautičke škole“ u Trstu, Veneciji, Rijeci i Dubrovniku. U Silbi je postojao tečaj pomorstva (tzv. „Mala nautika“) od 1882. godine.³⁷

Nastava i nastavnici pomorstva i nautike u starom Dubrovniku

Petar Damjan Ohmučević (†1692.) iz Slanoga bio je nastavnik aritmetike (1644.-1656.), a potom je pošao u Napulj gdje je 1661. napisao raspravu iz matematike (o razlomcima, vađenju drugog i trećeg korijena i izračunavanju obujma broda). Josip Gelčić je smatrao da bi se rukopisi njegova djela trebali nalaziti (u knjižnici katedrale) u Toledu. U Državnom arhivu u Dubrovniku nalaze se dva rukopisa o spravama za mjerenje visina nebeskih tijela (astrolab i kvadrant), a također i Rasprava o nautičkim korekcijama, tako važna za pomorsku navigaciju. Dubrovački odvjetnik i književnik Antun Kaznačić u svojim sjećanjima „Povijesni okvir mojih vremena“ spominje dominikanca Rajmunda Seya koji je podučavao nautičku znanost.³⁸

Srednjodalmatinske franjevačke škole imale su sličnu razinu nastave geometrije kao i u Dubrovniku, a na pijarističkom kolegiju (liceju) u Dubrovniku p(r)oučavano je gradivo iz matematike u rasponu vrlo slično onom u srednjim školama 1960-ih i 1970-ih godina, uz slabiju zastupljenost fizike.³⁹

U drugoj polovici XVIII. stoljeća poznati su nastavnici pomorstva i nautike (koji su ujedno bili i profesori na dubrovačkom Collegiumu Ragusinum): Rajmund Sey (1759.-1809.), koji je nastavu držao u Dominikanskom samostanu u Dubrovniku te Urban Appendini, a kapetani Pero Budmani (1835.-1914.) i Anto Šodrnja podučavali su mlade pomorce kako naći točku broda i kako poznavati i rabiti pomorske karte. Na brodovima su pomorci prolazili ove stupnjeve: „mali“ (naučnik), obični mornar, kormilar, vođa palube (noštromo), dispenzijer-ekonom, gvardijan, pilot, brodski

pod nazivom Pomorska škola - Mali Lošinj. Vidi: Marijan Plečko, Pomorska škola u Malom Lošinj (1855-1970), *Mornarički glasnik*, god. XX, br. 2, Beograd, 1970, str. 283.

³⁷ Oliver Fijo, Pomorske škole u Zadru i Silbi u XIX. vijeku, *Zadarska revija*, god. III, br. 1, Zadar, 1954, str. 42-43.

³⁸ G. Gelcich, I Conti di Tuhelj, Contributo alla Storia della Marina Dalmata ne' suoi Rapporti colla Spagna, *Ottavo Programma dell'I. R. Scuola Nautica di Ragusa per l'anno scolastico 1888-89.*, Editto dalla Direzione dell'I. R. Scuola Nautica, Ragusa, 1889, str. 113; V. F. [Vinko Foretić], O pomorskom obrazovanju u Dubrovniku prije osnutka nautičke škole 1852. god., *Dubrovački vjesnik*, god. XIII, br. 607, (29. V. 1962.), Dubrovnik, 1962, str. 4; M. D. Grmek, Rukovet starih medicinskih, matematičko-fizičkih, astronomskih, kemijskih i prirodoslovnih rukopisa sačuvanih u Hrvatskoj i Sloveniji, *Rasprave i građa za povijest nauka*, knj. I, JAZU, Zagreb, 1963, str. 284.

³⁹ Žarko Dadić, Nastava matematike, fizike i astronomije u Dubrovniku krajem 18. i početkom 19. stoljeća, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, god. X-XI, (1962.-1963.), Dubrovnik, 1966, str. 344; Ivo Perić, Dubrovačko školstvo od pada Republike do 1918. godine, *Anali Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku*, sv. XV-XVI, Dubrovnik, 1978, str. 368.

pisar i kapetan-zapovjednik broda. Dubrovački senat je 13. lipnja 1793. donio odluku o otvaranju katedre za nautičku školu u Dubrovniku pa tako Petar Đivović traži 1793. od vlade Dubrovačke Republike da ga postavi “za javnog nastavnika Nautike i trgovine u Dubrovniku”. U Dubrovniku se padom Dubrovačke Republike ne gasi pomorsko školstvo već se i dalje održavaju nautički tečajevi. Dubrovčani su tražili da se u Dubrovniku 1821. otvori javna nautička škola, ali je ona počela djelovati tek od 16. ožujka 1852. godine. U Gružu je od 1856. do 1860. otvoreno posebno odjeljenje dubrovačke Nautičke škole (“jednogodišnji tečajevi za gradnju brodova”). U Cavtatu je kap. Casilari držao je privatne nautičke tečajeve.

Privatna pomorska škola u Dubrovniku

Kap. Pavo Saltarić iz Rijeke dubrovačke (Omble) bio je “ovlašteni učitelj za nautiku, hidrografiju i matematiku” te je bio jedan od prvih “konkurenata nastavnoj katedri nautičkog predmeta Nautičke škole u Dubrovniku”, a njegova škola je izgleda djelovala još od 1843. godine i imala više učenika nego državna osnovana 1852. godine. Razlog tomu je što je podučavao već iskusne pomorce u pripremi ispita za poručnike trgovačke mornarice, kapetane duge plovidbe i upravitelje (zapovjednike) velike obalne plovidbe. Za svoje nastavničko djelovanje dobio je službene pisane pohvale i novčane nagrade. Nautička škola u Dubrovniku bila je zatvorena 1860.-1861. godine, a ponovno se otvorila 1862. kad su nastavnici Ivan Pitarević, dr. Vlaho Šarić, Baldo Kosić, dr. Karlo Neumeyer i dr. Serragli ponudili besplatno predavanje predmeta, ali je svejedno predavanja kap. Pava Saltarića pohađalo više učenika.

U sklopu bivše Opće bolnice na Putu od Gruža (na Boninovu) bila je smještena “pomorska škola” kap. Pava Saltarića, gdje je također bio i internat (konvikt) u sklopu velikog parka borova i čempresa uz pogled na pučinu. Poučavanje je trajalo 3-9 mjeseci, a uz prosječno trajanje od 4 mjeseca za najveći broj učenika (jutarnja i popodnevna nastava). Kod kap. Pava Saltarića ujedno su stanovali i hranili se mnogi učenici, a honorar poučavanja bio je 15 forinti mjesečno (ili 35 forinti uključujući stanovanje i hranu). Neki od učenika bili su: Marko Kravarović i Božo Kusijanović (1853. godine), Luko Baburica (1854. godine), Niko Štuk i Marko Vekarić (1855.) te Petar Jakšić, Nikola Kovačević, Ivan N. Klaić (1856. godine) i dr. U toj privatnoj školi stjecalo se znanje iz gramatike, pisanja, matematike i geometrije te teoretska i praktična nautika za što su rabljeni odobreni priručnici. (Ne zaboravimo da je to doba Bachovog apsolutizma u ostalom dijelu Hrvatske, tj. neoapsolutizma). Od 1852. do 1856. godine održana je

privatna nastava za 56 učenika, a Nautika je imala samo 32 učenika (11 ih je završilo školovanje).⁴⁰

Privatne i državne pomorske škole i tečajevi na istočnojadranskoj obali

U Trstu je postojala nautička škola (tečaj) još od 1817., kao i u Rijeci, a privatno podučavanje nautike u Dubrovniku obavljao je i Andrija Krilanović, kasniji dugogodišnji nastavnik u dubrovačkoj maloj realci, za što je i dobio priznanje dekretom Namjesništva 8. studenog 1851. Ravnatelj Nikola Arbanas izdao je knjižicu *Discipline dell' I. R. Istituto nautico in Ragusa per l'anno scolastico 1851-52* o ponašanju učenika izvan i u školi pa tako nije određena kazna "zatvora" za nemarne učenike, nego je po čl. 18-20 profesor morao, u slučaju neučinkovitosti opomena, učenika prijaviti ravnatelju koji bi ga ukorio pred cijelim razredom, uz dojavu roditeljima o ukoru, a u krajnjem slučaju daljnje neučinkovitosti uslijedilo bi isključenje. Dobrotvori zavoda (u svrhu pomoći siromašnim učenicima) bili su Nikola Amerling, Marko Radić, te dr. Petar Čingrija, Nikola Bošković, Vlaho De Giulli, Franjo Adrario, Petar Pavišić, Andrija Mitrović, dr. Đuro Pulić i dr.⁴¹

Školovanje je u Dubrovniku za mnoge značilo prijelaz „iz jedne u drugu socijalnu strukturu“, što je obilježje i ostalih gradova u Dalmaciji, susljedno uglavnom očevom socijalnom položaju i stjecanju prihoda za život.⁴²

Austrijskoj vladi je nadzornik pučkih škola (i niže realke) Guina 1821. podnio prijedlog za otvaranjem državne nautičke škole, za što se zalagao i prof. matematike (na nižoj realci) i brodograditeljski znalac Karlo Weber koji je zatražio privatno predavanje

⁴⁰ Josip Luetić, Brodski pisari, brodski pisari koji uče nautiku i kadeti na jedrenjacima Dubrovačke Republike od 1790. do propasti Republike, *Zbornik Više pomorske škole u Kotoru*, 1, Kotor, 1974, str. 135; Josip Luetić, Nešto o "Pomorskoj školi" kap. Pava Saltarića u Dubrovniku, *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952, str. 101-107; Jozo Luetić, Privatna pomorska škola kapetana Pava Saltarića, *Čuvar Jadrana*, god. V, br. 209-210, Split, 1952, str. 14; Josip Luetić, Saltarićeva nautička škola u XIX. stoljeću, *Pomorstvo*, god. XIV, br. 10, Rijeka, 1959, str. 399; Ante Marinović, O stručnom pomorskom školstvu srednjovjekovnoga Dubrovnika i o pomorsko-pravnim disciplinama u njegovu općem školstvu, u knjizi: *Dubrovačko pomorsko pravo, Ius maritimum Civitatis Ragusii*, knjiga II, Književni krug, Split, 2005, str. 528; [Giuseppe Gelcich], Cenni per la Storia degli studi nautici a Ragusa, *Izveštaj C. k. Nautičke škole u Dubrovniku za školsku godinu 1900-1901*, sv. XX, C. k. Upraviteljstvo Nautičke škole, Tipografija D. Pretnera, Dubrovnik, 1901, str. 8.

⁴¹ C. kr. nautička škola u Dubrovniku od god. 1852-1902, Dobrotvori zavoda, *Spomenknjiga o pedesetoj godišnjici opstanka c. kr. nautičke škole u Dubrovniku*, Upraviteljstvo C. Kr. Nautičke škole, God. 1902, Splitska društvena štamparija (G. Laghi), Spljet, 1903, str. 15-17, 56-57.

⁴² Ivo Perić, Socijalna struktura učenika Više osnovne škole u Dubrovniku od 1835. do 1850. godine, u knjizi: *Iz naše školsko-pedagoške prošlosti*, Podružnica Hrvatskog pedagoško književnog zbora, Dubrovnik, 1971, str. 35-36.

astronomije i pomorstva (u IV. razredu niže realke) u Dubrovniku uz pravo izdavanja privatnih svjedodžbi, a što je ostvario u razdoblju od 1843. do 1847. godine.⁴³

Nautička škola u Dubrovniku – „Nautika“ u XIX. stoljeću i dr.

Kap. Jakov Podić (1816.-1897.) bio je jedan od zaslužnika za otvaranje Nautičke škole u Dubrovniku čija se prvotna zgrada nalazila na kutu ulice Vrata Celenge i Ulice od puča, blizu crkve Sv. Josipa u staroj gradskoj jezgri Dubrovnika, a u vlasništvu obitelji Gozze (Gučetić). Tijekom kratkotrajnog prestanka rada Nautičke škole (1860.-1862.) i kap. Jakov Podić je privatno podučavao učenike u svojoj kući (Ulica Marka Martinovića 13, danas Ulica Sv. Đurđa) na Pilama.⁴⁴

Službena vijest u *Glasniku dalmatinskom* od 7. prosinca 1849. donosi carevu odluku o osnivanju učilišta brodarstva u Zadru, Splitu, Dubrovniku i Kotoru. Ta učilišta trebala su činiti jedan „srez“ (odsjek) tadašnjih „poglavitih učilišta“ dvaju vrsta: glavno učilište u Zadru („jedan red učenja“) te ostala „poglavita učilišta“ Splita, Dubrovnika i Kotora („dva reda“). U oba odsjeka mogli su stupiti svi mladići od najmanje 14 godina. U prvom odsjeku sposobni predavači imali su predavati „razbrojstvo, brodarstvo, brodovodstvo, i zvjezdoznanstvo pomorstva“, a u drugom „rukotvorstvo, građevinarstvo brodova [brodogradnju] i zakone pomorstva“.⁴⁵

Vijest o otvaranju „Nautičke škole“ zabilježena je 24. rujna 1849. (škole za Dubrovnik, Bakar, Zadar, Split i Kotor), a 5. studenog 1852. počela su predavanja u Nautičkoj (dvogodišnjoj) školi u Dubrovniku. Postojao je nedostatak stručnog osoblja (nastavnika). U Dubrovniku su do otvaranja 'Nautike' pomorce podučavali iskusni pomorski kapetani (Budmani, Sordanja/Sodargna [Šodrnja], Pušić, Casilari i dr.). Po red spomenutih, sredinom XIX. stoljeća spominju se privatni nastavnici Karlo Veber [Weber] i Andrija Krilanović. Kap. Jakova Podića, koji je vrlo uspješno položio stručni ispit u Trstu 1850./1851. godine, predložila je Pomorska oblast za nastavnika. Škola je u Gradu (kuća obitelji Gozze) prvotno imala 9 učenika i otvorena je 16. ožujka 1852. Ravnatelj je bio kanonik Nikola Arbanas, a prvi stručni nastavnik kap. Jakov Podić. Ljudevit Zamara je 1856./1857. postavljen kao stručnjak za brodograđevinski tečaj. Reforma školstva u Habsburškoj Monarhiji odrazila se i na pomorske škole (koje postaju male te velike u Trstu, Rijeci i Dubrovniku), a mali broj polaznika dovodi od situacije privremenog ukinuća škole 6. kolovoza 1860. i, stjecajem okolnosti, građanima racionalnijeg privatnog podučavanja (kod kap. Pava Saltarića) pa se kao 'Mala nautička škola' ponovno otvara u Dominikanskom samostanu 17. studenog 1862. (susljedno

⁴³ Marcel Kolín, Dubrovačka Pomorska Akademija (Počeci, razvitak i današnje stanje), *Dubrava*, god. IX, br. 113, /o Svetom Vlahu/, Dubrovnik, 1941, str. 17.

⁴⁴ Ivo Šišević, Kap. Jakov Podić, *Naše more*, god. XXIV, br. 3-4, Dubrovnik, 1977, str. 267; Ivo Šišević, Kapetan Jakov Podić, pomorac i pedagog, *Naše more*, god. XXVI, br. 4, Dubrovnik, 1979, str. 171.

⁴⁵ *Glasnik dalmatinski*, god. I, br. 56, (13. XII. 1849.), Zadar, 1849, str. 111, st. III.

nastojanju Općine i Trgovačke komore u Dubrovniku). Samo po jedan učenik pohađao ju je u svakom razredu školske godine 1864./1865. Do 2. studenog 1874. "Nautička škola" u Dubrovniku je u sklopu niže realke, a od tada joj je kao samostalnoj ustanovi ravnatelj Jakov Podić. Na gornji kat ex-Gimnazije preseljena je 1876. godine (kada je školovanje produženo s dvije na tri godine). Engleski je uveden uz otprije obvezni talijanski jezik, a također i zaključni ispit (matura). Inače, po nastavnom planu za nautičke škole (1913.) spominju se talijanski, njemački i engleski jezik, ali i pogrješno nazvani „Serbo-kroatische Sprache“ (u Dubrovniku i Kotoru) za koji su bila predviđena dva odnosno tri sata tjedno. U zgradu na Brsaljama (Pilama) preseljena je 1881. gdje se nalazila još i 1952. godine.

Ondašnju reorganizaciju krajem XIX. stoljeća proveo je kap. Eugen Gelčić (rodom Kotoranin), a bio je ravnatelj škola u Kotoru, Lošinj i Trstu. Od 1891. školovanje traje 5 godina (dva priprema i tri tehnička razreda) u nautičkoj školi. Reorganizacijom školovanja postaje "Pomorska akademija" 1922. i "Pomorsko-trgovačka akademija" 1932. godine. Školovanje je četverogodišnje, a uvjet su završena četiri srednjoškolska razreda i niži tečajni ispit. Škola 1947. godine ima naziv "Pomorski tehnikum". Pored nautičkog otvara se i ekonomski odsjek 1947./1948. godine (koji je ukinut 1951./1952.) uz nakanu stvaranja i kopnenog osoblja. U razdoblju 1947.-1949. učenici II. razreda ekonomskog i III. razreda nautičkog odsjeka preko praznika obavljaju obveznu jednomjesečnu praksu. Za učenike nautičkog odsjeka I. razred se pretvara u jednogodišnju "Pomorsku školu" 1948. godine, a potom učenici idu na obveznu praksu (jednogodišnju) na trgovačke brodove. Od 1949./1950. godine školovanje traje tri pa četiri godine. Nova zgrada Pomorske škole (iz)građena je od 4. veljače 1952. godine na Lapadu.⁴⁶

U prvom razredu I. godine samo se obavljala poduka iz matematike i nautike, a zbog nedostatnog nastavničkog kadra i praktičnih razloga prvotne nautičke škole bile su povezane sa srednjim školama u svojim sredinama (dubrovačka Nautika i mala realka). Nakon deset godina Nautika je raspolagala samo sa 77 knjiga i ostalim inventariziranim učilima (školskim pomagalicama u nastavi).⁴⁷

⁴⁶ Špiro Savin, Postanak i razvitak dubrovačke "Nautike", *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952, str. 11, 13-14, 16-19; *Lehrplan für die nautischen Schulen* [Naučna osnova za c. kr. nautičke škole (od 17. rujna 1913.)], Separatabdruck aus dem Verordnungsblatte für den Dienstbereich des k. k. Ministeriums für Kultus und Unterricht, Jahrgang 1913, Stück XIX, Nr. 30, Seite 478 bis 519, K. k. Schulbücher-Verlag, Buchdruckerei Karl Gorischek, Wien, 1913, str. 11, 28.

⁴⁷ R[udimir] Roter, Uz stotu godišnjicu Nautičke škole današnjeg Pomorskog tehnikuma u Dubrovniku, Jubilej našeg pomorskog školstva, *Pomorac*, god. II, br. 44, Ministarstvo pomorstva - Sindikat pomoraca, lučkih i brodogradilišnih radnika, Rijeka, 1950, str. 3. Inače, umjesto realke u Dubrovniku je 1872. godine otvorena građanska škola. Vidi: Ivo Perić, Školske prilike u Dalmaciji u drugoj polovici 19. stoljeća, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 7, Zagreb, 1972-1973, str. 61.

U školskoj kronici za 1864./1865. zabilježeno je da se u svakom razredu nalazio samo po jedan učenik, a školske 1865./1866. i 1869./1870. godine drugi razred uopće nije imao polaznika.⁴⁸

Kosto Vojnović je 1864. godine rekao da će se založiti za usavršavanje „učilišta za brodarstvo i jezike“ u Herceg-Novom te za otvaranje realne gimnazije u Kotoru „gdje bi se nauk predavao narodnim jezikom“, sukladno prijedlogu kotorske općine.⁴⁹

U gimnazijama Dalmacije njemački i talijanski jezik predavao se u svim razredima (uoči pada neoapsolutizma 1859./1860. godine), a hrvatski tek od trećega i uz znatno manji broj ukupnih sati dok je, pak, krajem 1860-ih godina od 126 osnovnih škola s nastavom na narodnom jeziku njih 65 imalo dvojezičnu nastavu, a u 26 škola talijanski bio isključivi nastavni jezik.⁵⁰

Austrijski car Franjo Josip I. je pod dojmom austro-talijanskog rata 1866. godine bio na čelu tajne sjednice ministarskog savjeta na kojoj se donijela odluka da se u Dalmaciji i ostalim južnim pokrajinama mora „podupirati slavenski elemenat na štetu talijanskoga“⁵¹, očito na germanski način podjele u svrhu lakšeg vladanja.

Kakav je bio odnos prema hrvatskom jeziku (npr. u Višoj dubrovačkoj gimnaziji) 1875. godine rječito govori ondašnja konstatacija: „Potkopavati zavod nauka i prosvjete samo za to što se u njemu narodnim jezikom uči, najgore je poganstvo, to je strašno bezakonje“.⁵²

Za školsku 1877.-1878. godinu (kao i za ranija godišta) srednje (gimnazijske) škole bilo je predviđeno da za I. razred nije izričito potrebna svjedodžba IV. razreda pučke škole, pa je postojala mogućnost ispita gdje se, između ostalih, učenici „imaju pokazati vještim u čitanju naškim“, te „da znadu pisati po našem pravopisu“.⁵³

Pomorska škola je poveznica na staru stoljetnu školu kao vremenski slijednik, a oblici, način i sredstva postupno reformirane nastave samo su „logična posljedica

⁴⁸ R[udimir] Roter, Uz stotu godišnjicu Nautičke škole današnjeg Pomorskog tehnikuma u Dubrovniku, Jubilej našeg pomorskog školstva, *Pomorac*, god. II, br. 45, Ministarstvo pomorstva - Sindikat pomoraca, lučkih i brodogradilišnih radnika, Rijeka, 1950, str. 7.

⁴⁹ Ivo Perić, Početna postignuća dalmatinskih narodnjaka u borbi za ponarodenje školstva, P. o., *Radovi*, 6, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1974, str. 80-81.

⁵⁰ Jaroslav Šidak, Jedno stoljeće u razvoju školstva u hrvatskim zemljama (1773-1874.), *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 9, Zagreb, 1975, str. 43, 45.

⁵¹ Grga Novak, Borba za narodni jezik u školama, sudovanju i uredovanju u Dalmaciji, (Prilog Narodnom preporodu u Dalmaciji), *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, god. VIII-IX, (1960.-1961.), Dubrovnik, 1962, str. 20; Ivo Perić, Preporodni tokovi u dalmatinskom školstvu, (Od prvih općinskih izbora 1865. do izvojevanja narodnjačke većine u Dalmatinskom saboru 1870. godine), *Radovi Centra JAZU u Zadru*, sv. XXI, Zadar, 1974, str. 95. Vidi općenito: Ivo Perić, *Borba za ponarodenje dalmatinskog školstva 1860-1918*, Monografije, knj. 1, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 1974, 176 str.

⁵² *Izvjeshće o C. k. Višoj dubrovačkoj gimnaziji koncem školske godine 1874-75.*, Tiskom Dragutina Pretnera, Dubrovnik, 1875, str. 95.

⁵³ Josip Peričić, Na znanje, *Izvjeshće o C. k. Višoj dubrovačkoj gimnaziji koncem školske godine 1876-77.*, Tiskom Dragutina Pretnera, Dubrovnik, 1877, str. 48. Za povijest gimnazije do početka 1880-ih godina, između ostalih, vidi: A[n]te K[onstantin] Matas, *Povijest gimnazije u Dubrovniku*,

najveće [tehničke] revolucije u povijesti čovječanstva“ prve polovice XIX. stoljeća: strojevi su zamijenili jedra, a željezo i čelik komponente drva. Ponovna unutarnja reorganizacija Nautičke škole 1879.-1880. godine govori u prilog izrastanja u napredni pomorski školski zavod u koji su inkorporirani stručni predmeti kao odraz napretka pomorstva i pripadajuće tehnike. Uobičajenost neobazrivo tretmana tuđinskog vladara odrazila se i u nastavi zadugo (jezično) obilježenoj „protuhrvatskom i protuslavenskom politikom“.⁵⁴ Momentalno nije polučio uspjeh ni pokušaj da se 1883. godine u Dubrovačkoj pomorskoj školi uvede hrvatski kao nastavni jezik.⁵⁵

Stanje školstva u hrvatskim krajevima s obzirom na pomorstvo XIX. i početka XX. stoljeća

U Hrvatskoj i Slavoniji je krajem školske 1889./1890. godine bilo 1.259 općih, vjerskih i privatnih pučkih (osnovnih) škola, a od toga 1.197 općih pučkih škola (95,08%), 39 vjerskih javnih (3,09%) i 23 privatne škole (1,83%). Opće pučke škole imale su 1.283 školske zgrade (1.176 u vlasništvu i 107 unajmljenih; zgrada je više jer su otprilike razdijeljene muške i ženske škole ostale u više zgrada nego što je otad nominalno združenih škola). Za praktičnu izobrazbu učenika po čl. 14. Školskoga zakona (31. listopada 1888.) uz pučke škole morao je postojati školski vrt, pa ih je tako do 1890. godine bilo 958. Za ondašnju Kraljevsku nautičku školu u Bakru određena je iz zemaljskih sredstava redovita godišnja dotacija (400 forinti) za održavanje i popunjavanje nastavničke knjižnice i zbirke „učila“, a za školske 1888.-1890. godine odobrene su izvanredne dotacije (ukupno 1.170 forinti). Uz taj „učevni zavod“ od 1884./1885. godine postojalo je i „Društvo za podporu siromašnih i vrijednih učenika“.⁵⁶ Postojalo je i „Društvo za potpomaganje vrijednih siromašnih Bokeljskih učenika c. k. Nautičke škole u Kotoru“ osnovano odlukom Dalmatinskog namjesništva 3. travnja 1901. godine, a jedan od članova utemeljitelja bio je i Hrvatski dom u Kotoru.⁵⁷

Pomorska škola u Trstu trebala se potpuno odvojiti od trgovačke akademije 1894. godine, što bi pridonijelo boljitku nautike te da se pri nautici u Trstu osnuje besplatni

Program Ć. k. Velike državne gimnazije u Dubrovniku za škol. god. 1881-82., Dubrovnik, 1882, str. 5-34.

⁵⁴ Rudimir Roter, Sto godina Pomorskog tehnikuma u Dubrovniku, *Jugoslavenski mornar*, god. VIII, br. 8-9, Split, 1952, str. 250.

⁵⁵ Ivo Perić, Stanje i razvoj srednjoškolskog obrazovanja u Dalmaciji krajem XIX. i početkom XX. st., P. o., *Radovi Centra JAZU u Zadru*, sv. XXII-XXIII, Zadar, 1976, str. 397.

⁵⁶ *Izvjешće o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji svršetkom školske godine 1889-90.*, Izdala Kr. hrvat.-slavon.-dalmat. zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, Nakladom Kr. hrvat.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Tiskara „Narodnih Novinah“, Zagreb, 1891, str. 13, 32, 41, 185-186.

⁵⁷ Pravilnik društva potvrdio je dvorski savjetnik Niko Nardelli u Zadru 14. lipnja 1901. godine. Vidi: Društvo za potpomaganje vrijednih siromašnih Bokeljskih učenika c. k. nautičke škole u Kotoru, *Program c. k. Nautičke škole u Kotoru za školsku godinu 1900-1901*, god. XX, Brzotiskom „Narodnoga lista“, Zadar, 1901, str. 42-43, 47.

privatni tečaj za kandidate škrivanskih i kapetanskih ispita jer su pripreme za škrivanski ispit stajale 300 fiorina, a za kapetanski 400 fiorina. Inače, Pomorsku školu namjeravali su produžiti s tri na pet godina. Prednost se davala engleskom jeziku, a drugi, po nekima, „potrebniji“ jezici, bili su zapostavljeni. Čak je bilo mišljenja o potrebi premještanja Pomorske škole iz Kotora na Hvar (zbog malog broja učenika), a nekomu je odgovaralo i na Brač (poradi privatnih moguće poljodjelskih poslova).⁵⁸ Po čl. 2, 4 i 6 Privremenog ustrojbenog statuta za nautičke škole krajem XIX. stoljeća svaka nautička škola obuhvaćala je dva pripravna tečaja i tri strukovna razreda te je za pripravni tečaj trebalo imati barem u toj godini navršenih 12 godina, a za prvi strukovni razred nautičke škole dokaz o barem u toj godini navršenih 14 godina.⁵⁹ Austrijska vlada je ulagala u nautičke škole 200.000 fl. Manjkav odgoj i slaba pismenost po nekima nisu smjele biti bezuvjetnosti za polaganje ispita i pohađanje nautičke škole jer je to suprotno iskustvu onih koji su završili nautičku školu, a svejedno nisu znali dobro čitati i pisati, što je u konačnici predstavljao zatvoreni put onim radišnim i vrijednim mladićima. Time „narod gubi vrsne sile za puku formalnost“. Moguća je strogost na ispitima, ali upitno je zadiranje u povlasticu svakog čovjeka da se sam uzdigne „kad mu otac nije imao sredstava da ga uputi“. ⁶⁰ Oko 50% pomorskih časnika u Dalmaciji nije pohodilo nikakve strukovne škole 1901. godine, a bilo je i onih koji uopće nisu pohodili ikakve škole.⁶¹ Ministarskom naredbom od 1. ožujka 1902. (stupila je na snagu 1. rujna 1902.) propisano je školovanje i ispiti za „kadeta, gospodara male obalne plovidbe, gospodara velike obalne plovidbe, poručnika, kapetana i bažmana“ [božmana]. „Gospodar velike obalne plovidbe“ trebao je obaviti 36 mjeseci plovidbe ili 24 mjeseca uz završni ispit nautičke škole, a poručnik je trebao završiti nautičku školu dobrim uspjehom i obaviti 18 mjeseci plovidbe.⁶² U Trgovačkoj akademiji u Trstu od 1. listopada 1904. počela su predavanja za buduće pomorske kapetane i poručnike, a kandidati koji nisu završili nautičku školu mogli su se upisati samo do 10. listopada 1904. godine.⁶³

Trgovina je bila najvažnija za prosperitet starog Dubrovnika, a onaj novi početkom XX. stoljeća uopće nije imao trgovačku školu, već se nastojalo otvoriti „večernji

⁵⁸ Pomorska škola, *Dubrovnik*, god. III, br. 34, (19. VIII. 1894.), Dubrovnik, 1894, str. 1-2. Inače, duga tradicija Pomorske škole u Kotoru uvjetovala je i ime škole „Kapetan Marko Martinović“ odlukom od 30. prosinca 1969. godine. Vidi: M. Pasinović, Pomorska škola u Kotoru slavi 120 godina rada, *Mornarički glasnik*, god. XX, br. 1, Beograd, 1970, str. 140.

⁵⁹ Privremeni ustrojbeni statut za nautičke škole, *Osamnaesti program C. k. Nautičke škole u Dubrovniku za školsku godinu 1898-99*, C. k. Upraviteljstvo Nautičke škole, Tip. D. Pretnera u Dubrovniku, Dubrovnik, 1899, str. 3-4.

⁶⁰ Pomorski kapetani i nautičke škole, *Crvena Hrvatska*, god. XI, br. 8, (23. II. 1901.), Dubrovnik, 1901, str. 1.

⁶¹ X. Y., Pomorski kapetani i nautičke škole, *Crvena Hrvatska*, god. XI, br. 9, (2. III. 1901.), Dubrovnik, 1901, str. 1-2.

⁶² X. Y., Ispiti pomorskih kapetana i poručnika, *Crvena Hrvatska*, god. XII, br. 20, (17. V. 1902.), Dubrovnik, 1902, str. 1-2.

⁶³ Naučni tečaj za pomorske kapetane, *Dubrovnik*, god. XIII, br. 38, (18. IX. 1904.), Dubrovnik, 1904, str. 3.

trgovački tečaj za šegrte“. Tako je u sklopu Austro-Ugarske monarhije 1908. godine Hrvatska imala tri srednje trgovačke škole združene s realnim gimnazijama u Zagrebu, Osijeku i Zemunu te ju je Zadar upravo tada namjeravao otvoriti, Split je imao nižu trgovačku školu, Kotor pak niži trgovački tečaj, a u Italiji, Njemačkoj i u drugim zemljama već su postojala „trgovačka sveučilišta“. ⁶⁴ Dubrovačka općina je prigodno namijenila 1.000 kruna za trgovački (večernji) tečaj, pa su neki smatrali potrebitim utemeljenje „srednje trgovačke škole spojene s nautikom“. ⁶⁵

Početkom XX. stoljeća i uoči I. svjetskog rata bilo je u dubrovačkoj Pomorskoj školi više učenika nego za ranijih razdoblja, što je u svezi porasta dubrovačke trgovačke mornarice, pa je tako 1913./1914. godine bilo 68,06% više učenika (ukupno 121) nego 1908./1909. godine (ukupno 72) i 168,89% više nego 1903./1904. godine (ukupno 45 učenika). Ukupno je bez očeva bilo 13 učenika 1913./1914. godine (10,74%), 15 učenika 1908./1909. godine (20,83%) i 11 učenika 1903./1904. godine (24,44%), ali su općenito u većini očevi učenika bili iz činovničkog staleža. Ipak, tuberkuloza je u znatnoj mjeri oduzimala mlade živote očeva i podizala razinu smrtnosti uslijed teških socijalnih (ne)prilika, stanja prehrane i na kopnu i na moru te nerazvijenih zdravstvenih protumjera. ⁶⁶

U učeničkom štrajku 15. ožujka 1912. sudjelovali su i učenici nautike, a i kasnije izraženo je protuaustrijsko nezadovoljstvo protiv bana Cuvaja i podrška omladinskim previranjima u Banskoj Hrvatskoj uz povike protiv carske Austrije uz demonstrativnu uporabu vješala kao upozorenje represivnom aparatu. ⁶⁷

⁶⁴ [A. B.], Trgovačka škola „Beno Kotruljić“ u Dubrovniku, *Dubrovnik*, god. XVII, br. 44, (29. X. 1908.), Dubrovnik, 1908, str. 4. Iz središnjeg hrvatskog sveučilišta u Zagrebu trebalo je ukloniti germanizacijske momente, a neki su predlagali i prijenos dijela zagrebačkog sveučilišta (filozofskog fakulteta) u Dubrovnik koji bi time postao sveučilišni grad poput Bologne, Padove, Pise i dr. Vidi: Za hrvatsko sveučilište, *Crvena Hrvatska*, god. XIV, br. 15, (9. IV. 1906.), Dubrovnik, 1904, str. 1; Pitanje sveučilišta, *Crvena Hrvatska*, god. XVII, br. 32 (9. VIII. 1906.), 33 (16. VIII. 1906.), Dubrovnik, 1906, str. 1-2, 1; Dubrovnik - sveučilišni grad?, *Dubrava*, god. VIII, br. 89, (na Uskrs), Dubrovnik, 1940, str. 2.

⁶⁵ A. B., Trgovačka škola „Beno Kotruljić“ u Dubrovniku, *Dubrovnik*, god. XVII, br. 46, (12. XI. 1908.), Dubrovnik, 1908, str. 3.

⁶⁶ Ivo Perić, Socijalna struktura učenika dubrovačke Pomorske škole uoči Prvog svjetskog rata, *Naše more*, god. XXVI, br. 4, Dubrovnik, 1979, str. 94.

⁶⁷ Ivo Perić, *Dubrovačka gimnazija od ponarođenja do danas (1869-1969)*, Gimnazija „Marija Radeljević“ u Dubrovniku, Dubrovnik, 1969, str. 89; Ivo Perić, Dubrovačko školstvo od pada Republike do 1918. godine, *Anali Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku*, sv. XV-XVI, Dubrovnik, 1978, str. 374-375. O atentatu na bana Slavka Cuvaja 8. lipnja 1912. koji se vraćao s proslave 25-godišnjice kr. savjetnika i zemaljskog školskog nadzornika Antuna Cuvaja vidi režimske vijesti: Atentat na kr. povjerenika, *Jutarnji list*, god. 1, br. 84, (nedjelja, 9. lipnja 1912), Zagreb, 1912, str. 1. Takvih je antiaustrijskih raspoloženja bilo i ranije. Tako je tijekom posjete carskog prijestolonasljednika Rudolfa Dubrovniku 1885. godine „antiaustrijsku demonstraciju“ izvršila skupina gimnazijskih učenika. Vidi: Ivo Perić, Školske prilike u Dalmaciji u drugoj polovici 19. stoljeća, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 7, Zagreb, 1972-1973, str. 58.

Pomorske škole tijekom i nakon I. svjetskog rata i poraća

Nakon završetka I. svjetskog rata engleski admiral Jellicoe rekao je „da je propast za pomorski narod kada šalje netrenirane ljude na more“.⁶⁸ Propast Austro-Ugarske Monarhije i kraj pogubnosti I. svjetskog rata utječu i na pomorske škole u Bakru, Dubrovniku i Kotoru gdje je hrvatski bio nastavni jezik.⁶⁹ Talijani su dosta rovarili protiv hrvatskih škola u Dalmaciji, a nadzornik srednjih škola dr. Josip Posedel bio je, između ostalih, bez obrazloženja smijenjen u korist talijanaša.⁷⁰ Tako su na istočnojadranskoj obali 1918. godine postojale samo tri pomorske škole: 5-godišnje nautičke škole u Kotoru i Dubrovniku, te 7-godišnja Pomorska akademija u Bakru, a one su od 1929. bile u nadležnosti Ministarstva trgovine i industrije (dotad i nakon 1945. pod Ministarstvom prosvjete). Od listopada 1943. do studenog 1944. godine zgradu kotorske Pomorske škole u Dobroti zauzeli su njemački vojnici za bunkere, oštetili kabinete i dio predmeta inventara te knjižnicu i gotovo sve udžbenike.⁷¹

Neki su se 1919. godine zalagali za tehničku strojarску školu u Splitu, ali je bio potrebit i privremeni tečaj (kod Obrtničke škole u Splitu) za pripravu strojara (u trajanju od 4 mjeseca i 2 mjeseca prakse - tečaja na brodu te još 4 mjeseca također na brodu) jer je onda trebalo možda i 10 godina dok bi stasali prvi u struci potpuno usavršeni strojari. Nakon tih ukupno 10 mjeseci privremenog tečaja postojao bi ispit za III. časnika stroja (po programu ispita odnosno zakona bivše austrijske trgovačke mornarice). Škola se trebala sastojati od „dvije pripravnice“ (kao i u II. i III. razredu srednjih odnosno nautičkih škola) i „četiri tehnička razreda“ s radionicom (postupna praktična pouka izrade i popravljjanja strojeva tijekom četiri tehnička razreda). Kasnije bi strojari eventualno po izboru i afinitetu pohađali ostale ispite za napredovanje u struci (nakon 18 mjeseci prakse na parobrodima slijedio bi ispit za II. časnika stroja te nakon toga 2 godine prakse za ispit I. časnika stroja sukladno zakonu bivše austrijske trgovačke mornarice). Upravitelj škole zasigurno bi morao biti sposobni inženjer strojarstva, a i pomorski strojar kao upravitelj radionice (djelatnosti bi obavljali stalno zaposleni specijalni djelatnici za lijevanje, tokarenje, montažu strojeva, elektro-tehniku i za popravak brodskih strojeva). Ta bi škola pridonijela izjednačavanju struke palube i strojara, tih dviju „pomorskih kasta“.⁷²

⁶⁸ *Prospekt Mornarske škole Kraljevića Tomislava u Korčuli*, Split, [1937-1939?], [str. 3].

⁶⁹ L. K. [Lucijan Kos], *Stogodišnjica prve javne nautičke škole u Dubrovniku*, *Vjesnik*, god. XIII, br. 2136, Zagreb, 1952, str. 7.

⁷⁰ *Progon naših škola u Dalmaciji*, *Narodna svijest*, god. I, br. 8, (23. X. 1919.), Dubrovnik, 1919, str. 2.

⁷¹ Anton Botrić, *Pomorsko školstvo i sticanje pomorskih zvanja u Jugoslaviji*, *Pomorski zbornik*, II, JAZU, Zagreb, 1962, str. 1257-1258, 1261-1262.

⁷² Petar Šakić, *Pomorsko-strojarska škola i privremeni tečaj za pripravu mašinista*, *Naše more*, god. I, br. 2, Dubrovnik, 1919, str. 12-14.

Tijekom I. svjetskog rata neko vrijeme je zatvorena Nautička škola u Kotoru te su svi učenici i profesori prešli u dubrovačku Nautiku do ponovnog otvorenja škole u Kotoru 1918. godine. Do 1922. godine tri su nautička tečaja pretvorena u četiri, a potrebno je bilo završiti nižu gimnaziju ili građansku školu. Treća i posljednja reorganizacija Nautičke škole obavljena je upravo 1922. godine kada je dobila naziv Trgovačko-pomorske akademije (četiri razreda), a za upis u I. razred nužan je bio niži tečajni ispit (niža srednjoškolska izobrazba). Postojala je opasnost da se tijekom kriznih pomorskih vremena zatvori 1925. godine, ali je razumno javno mišljenje na vrijeme interveniralo u svrhu očuvanja tradicije. Zavod je djelovao do preuređenja krajem siječnja 1932. i odredbom "Kr. zemaljske vlade" dobio je naziv Pomorsko-trgovačka akademija. Po novom, pak, zakonu 18. ožujka 1932. dobio je naziv Državna pomorsko-trgovačka akademija. Veslanje kao sport provodilo se pod nadzorom profesora zavoda u „Sportskom udruženju“.⁷³

Sve školske zgrade u Dubrovniku nisu odgovarale svojoj svrsi u bilo kojem pogledu (osim Preparandije - današnjeg Interuniverzitetskog centra), godinama nisu popravljane, što je dovodilo do učestalih bolesti djece. Još prije I. svjetskog rata projektirana je i nova zgrada „Nautičke akademije“, ali se 1925. godine više nije govorilo o tomu.⁷⁴

Pomorsko-trgovačka akademija trebala je biti smještena u Račićevoj kući na Pločama za apsolvente tadašnjih pomorskih akademija, kao i trgovačkih „ili drugih srednjih zavoda“ te je „u okviru raspoloživih fondova“ tijekom vremena mogla postati „žarište pomorskih znanosti“, „pravi pomorski opservatorium“, kao što su to imale druge tadašnje države.⁷⁵ Naime, postojala je ostavinska želja da se Pomorsko-trgovačka akademija smjesti u kući Račića na Pločama, što bi predstavljalo na ondašnjem „europskom kopnu jedinstvenu instituciju“.⁷⁶

Neki su se autori 1925. godine žustro suprotstavili nekim prijedlozima da se od triju pomorskih akademija jedna (u Dubrovniku) ukine zbog velike nezaposlenosti pomoraca, što nije bio opravdan razlog, već je trebalo ustrajati na uzdignuću školovanja

⁷³ P. V., Pomorska akademija u Dubrovniku, Povodom 95. obljetnice ove vrijedne naše državne ustanove, *Hrvatska*, god. I, br. 143, /nedjelja, 8. listopada 1944./, Dubrovnik, 1944, str. 2; Nadom u pomorsku budućnost, Dubrovačka Pomorsko-trgovačka akademija, *Dubrava*, god. III, br. 27, (Uskrs), Dubrovnik, 1935, str. 19-20. Naredbom Kr. Zemaljske vlade (br. 41121) od 24. siječnja 1922. naziv je „Pomorska akademija“, a po Zakonu Ministarstva trgovine i industrije (br. 8262/0) od 18. ožujka 1932. godine „Drž. pomorsko-trgovačka akademija“. Vidi: Marin Kobasica - Josip Surić, Istorijat Drž. pomorsko-trgovačke akademije u Dubrovniku od godine osnutka 1849. do danas (1933. god.), *Godišnji izvještaj Drž. pomorsko-trgovačke akademije u Bakru, Drž. pomorsko-trgovačke akademije u Dubrovniku i Drž. pomorsko-trgovačke akademije u Kotoru za školsku godinu 1933-34*, Tiskara V. Smetana, Senj, 1934, str. 45, 57.

⁷⁴ Naše školske zgrade, *Narodna svijest*, god. VII, br. 30, (28. VII. 1925.), Dubrovnik, 1925, str. 2.

⁷⁵ Pomorsko trgovačka akademija, *Jugosloven*, god. I, br. 21, (7. X. 1922.), Dubrovnik, 1922, str. 2.

⁷⁶ Ur., Iz oporuke velike dobrotvorke Marije ud. Račić, *Naše more*, god. II, sv. 2, Dubrovnik, 1920, str. 52.

i pomorskih zvanja sve do mornara i time omogućiti zaposlenja za sve.⁷⁷ U Dubrovniku se 1925. godine pronio glas da je komisija u Beogradu donijela odluku o ukinuću Pomorsko-trgovačke akademije u svrhu reduciranja školskih sredstava.⁷⁸

Ministar prosvjete Radić posjetio je i Pomorsku akademiju na Pilama u Dubrovniku 1926. godine te je pozdravni govor održao ravnatelj zavoda A. Riboli: „Zgrada je akademije malena i skromna, ali se u njoj u tihom i marljivom radu predu čvrste niti, koje će obuhvatiti sva svjetska mora“, a još prošle 1925. godine bila je pripremljena odluka o ukinuću akademije kao viška.⁷⁹

Sve do danas Dubrovčani su neprekidno čuvali sredozemnu tradiciju pa nije čudno što je baš u Dubrovniku osnovana Kraljevska pomorska vojna akademija. Zavodi za izobrazbu pomorskih časnika u pomorskim zemljama su uređeni posebnom pozornošću, a takvih institucija bilo je 1935. ukupno oko 25 na svijetu pa su i velike države imale samo jedan takav zavod. Dubrovačka Pomorsko-trgovačka akademija predstavljala je visoku školu samo za polaznike sa završenom gimnazijskom ili maturom pomorske trgovačke akademije ili realke, a polaznici su tek nakon 3 godine studija postali pomorski časnici (npr. poručnik korvete i nadalje ima praksu časničke službe i tečajeve). Nakon strogog liječničkog pregleda i položenog ispita iz aritmetike, geometrije, fizike, kemije, zemljopisa i jednog stranog jezika primali su se polaznici u Pomorsko-vojnu akademiju kao mornari koji bi tijekom studija stjecali činove do zaključno narednika. Praksa je uključivala i nazočnost na školskim brodovima. Pomorsko-vojna akademija u Gružu sastojala se od nekoliko zgrada, potrebnih uređaja i igrališta za šport, a u gruškoj luci na Batali nalazilo se akademijino sidrište za kraljevski brod “Orao”, drager “D 2” i manje brodove za praktičnu izobrazbu. Njezini ravnatelji bili su kapetani bojnog broda: Adolf Mladić (1923.-1927.), Mirko Cvitković (1927.-1929.), Edgard Vasić (1929.-1931.), Janko Kršnjavi (1931.-1934.) i kap. fregate dr. Vilim Bačić. U zavodu su predavali uglavnom pomorski časnici, zatim vojni profesori i dubrovački znanstvenici.⁸⁰

U dubrovačkim školama po nekima se očitovao mentalitet jednostavno neshvatljiv za ondašnje prilike. Dobro je imati na umu da gimnazije ipak nisu bile sveučilišta, gdje su iznošeni rezultati suvremene znanosti, pa su tako npr. religiozni momenti usko povezani s etičkim, a djeca ne smiju biti zatočenici nečijih „pedagoških nesmotrenosti“.⁸¹

U Italiji je osnovan Istituto Universitario Navale u Napulju (1920.) koji je dobio sveučilišni statut (1930.). U SAD-u je osnovana Merchant Marine Academy (1942.)

⁷⁷ Naše pomorske akademije, *Dubrovački list*, god. II, br. 13, (28. III. 1925.), Dubrovnik, 1925, str. 1.

⁷⁸ Pitanje Dubrov. Pomorske akademije, *Narodna svijest*, god. VII, br. 16, (21. IV. 1925.), Dubrovnik, 1925, str. 1.

⁷⁹ Posjet ministra prosvjete g. Radića kod Pomorske akademije, *Hrvatska riječ*, god. II, br. 5, (7. II. 1926.), Dubrovnik, 1926, str. 3.

⁸⁰ Nadom u pomorsku budućnost, Kr. Pomorska vojna akademija u Dubrovniku, *Dubrava*, god. III, br. 27, (Uskrs), Dubrovnik, 1935, str. 19.

⁸¹ O prilikama u dubrovačkim školama, Povodom jedne polemike, *Hrvatska Dubrava*, god. IV, br. 53, (6. VI. 1936.), Dubrovnik, 1936, str. 2.

u Kings Pointu (Lond Island) kao akademija - „najviša pomorsko-školska ustanova, u rangu fakulteta“, a slične su utemeljene i u Californiji, Maineu, Massachusettsu i New Yorku. U Engleskoj je utemeljena School of Navigation („Škola za navigaciju“) Sveučilišta u Southamptonu (1937.).⁸²

Pomorske škole i školski brodovi prije i nakon II. svjetskog rata

Kap. Karlo Picinić predložio je 1940. i 1941. godine reformu izobrazbe na nautičkim akademijama i usklađivanje s modernim stečevinama pomorstva. Tako su se, po njegovom mišljenju, neki tadašnji apsolvanti nautičkih akademija „okoristili plovidbom, a neki je uz mnogo muke i strpljenja jedva prebrode“, pa je u tom smislu potreban školski brod. Nadalje, smatrao je potrebitim „propisati jednu godinu plovidbe prije ulaska u nautičku akademiju, a ostale dvije godine nakon dovršenja četvrtog razreda akademije“ (obje plovidbe na školskom brodu i potom poručnički ispit). Poluotok Lapad gdje se nalazio stari Lazaret blizu mora smatrao je pogodnim mjestom za izgradnju akademije gdje bi bio privezan stari rasporemljeni brod preuređen za stanovanje polaznika.⁸³

U odgovoru na članak g. Picinića razloženo je da su tadašnje Pomorsko-trgovačke akademije pratile tijek modernih stečevina u pomorstvu, što je i sugerirano nastavnim programom u obuhvatu onoga što nije strogo propisano. Kapetan je morao biti dobro potkovan iz opće kulture i obrazovanja zbog komunikacije s ljudima i sklapanja poslova. Porast stanovništva od 30% od 1918. do 1941. godine nije pratilo otvaranje ni jedne nove Pomorsko-trgovačke akademije.⁸⁴

Školski brod je važan čimbenik u izobrazbi pomoraca. U raznim dijelovima svijeta pomorske zemlje imale su ili imaju školske brodove. Za trgovačke svrhe izgrađeni željezni jedrenjak „Beethoven“ (1913.) pripadao je Trstu, ali je služio i za izobrazbu završenih učenika Nautičke škole u Trstu, Malom Lošinj, Dubrovniku i Kotoru. Učeniци Nautičke škole u Bakru nekad su obavljali praksu na brodovima ondašnje Pomorske vlade u Rijeci: na parobrodima „Deli“ (36 BRT), „Bátor“ (83 BRT), te sporadično na jahtama „Hertha“ i „Farnese“. Nastojanjem Izidora Kršnjavog, hrvatska je vlada od vojvode Roberta Parmanskog 1894. nabavila jahtu „Margita“ (željezni loger, nosivosti 80 t) za 12.000 forinti. U to vrijeme školski brod za izobrazbu mladog kadra trgovačke mornarice nisu imale ni zemlje kao što su Italija, Francuska i Španjolska. Nakon uloge školskog broda (za izobrazbu 15-18 učenika) do 1908., „Margita“ prelazi u vlasništvo parobrodarskog društva „Ungaro-Croata“ i u Rijeci služi kao skladište ugljena. Bark-

⁸² Oliver Fijo, Pomorske visoke škole u Italiji, Americi i Engleskoj, *Pomorstvo*, god. XII, br. 10, Rijeka, 1957, str. 423.

⁸³ Karlo Picinić, O uzgoju pomorskog časništva, *Dubrava*, god. IX, br. 113, /o Svetom Vlahu/, Dubrovnik, 1941, str. 8-9.

⁸⁴ Vlaho Kojaković, O uzgoju naših pomorskih kapetana, *Dubrava*, god. IX, br. 115, (I. III. 1941.), Dubrovnik, 1941, str. 2.

škuna "Vila Velebita" (259 BRT) također je služila Nautičkoj školi u Bakru te je na vezu u Novigradu bila tijekom I. svjetskog rata, a 1922. postala školskim brodom Državne pomorsko-trgovačke akademije u Bakru, Dubrovniku i Kotoru. Talijani su je zaplijenili u tzv. travanjskom ratu 1941., a tijekom samog rata bila je na vezu u Veneciji. Potonula je pred Ortonom (Italija) 1945. Drugi istoimeni brod "Vila Velebita" izgrađen je 1948. za potrebe tadašnje tzv. JRM, a treća "Vila Velebita dva" izgrađena je 1956. (ime "Kali") te služila kao školski brod Centra za usmjereno obrazovanje u pomorskom prometu iz Bakra. Barkantin "Jadran" priskrbljen je dobrovoljnim priložima članova ondašnje Jadranske straže, a porinut je u Hamburgu 1931. te je krajem 1946. opustošen i oronuo dotegljen u Šibenik iz Venecije. Danas je taj brod u Crnog Gori, ali trebao bi postati predmetom raspodjele imovine ex-Jugoslavije. Brod "Galeb" služio je, pored luksuznog, izobrazbi pomorsko-vojnog kadra u ex-Jugoslaviji, a u novije vrijeme predstoji mu konzervacija i moguće preuređenje u muzej. Pomorski fakultet u Dubrovniku imao je 1993. samo jedan čamac u sklopu školskog plovnog parka.

Brodar školsko-istraživačkom brodu "Naše more" je od 1997. Veleučilište u Dubrovniku, a dodijeljen je Ministarstvu znanosti i tehnologije (tj. u domeni Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH) jer se rabi i u znanstvenoistraživačke svrhe i za studentsku praksu. Putovanja obavlja od 2000./2001. nakon rekonstrukcije u Remontnom brodogradilištu Šibenik. Ribarica - tunolovac "Naše more" (ex-"Ligny Secondo", luka Trapani) izgrađen je 1991. godine, a rekonstrukcijom je dobio potpuno novo nadgrađe bez ribarske opreme. Ispiranje uzoraka na glavnoj palubi omogućeno je sustavom morske vode koja služi i za opskrbu postojećeg laboratorija. U dvodnu je smješten skladišni tank fekalija, uređaj za obradu otpadnih voda je u strojarnici, a u potpunosti je rekonstruiran i sustav kaljuže. Brod ima dvije samonapuhavajuće splavi (za ukupno 50 osoba). Studenti Sveučilišta u Dubrovniku (Nautičkog i Brodostrojarškog studija i Pomorskih tehnologija jahta i marina) te studenti drugih hrvatskih visokih pomorskih učilišta koriste ga za praksu (također iz Rijeke, Zadra, Splita i Pomorskog odjela Sveučilišta u Dubrovniku, kao i iz slovenskog Portoroža). Jadransko podmorje s njega istražuju domaći i strani znanstvenici. Od 2000. do 2009. godine motorni brod "Naše more" obavio je više od 180 putovanja za potrebe visokih učilišta RH.

Republika Hrvatska je 2009. dobila novi školski brod (jedrenjak tipa loger) "Kraljica mora" iz velolučkog brodogradilišta Montmontaža-Greben pa je taj loger (duljine 35 m, širine 8,55 m, visine do glavne palube 5,60 m, max. gaza 2,34 m) stajao oko 31,5-32 milijuna Kn, a podatci govore o njegovoj brzini od 11 čv (na jedra 6 čv), o 7 članova posade, 28 učenika/studenata i 4 nastavnika, prema idejnom projektu Brodarskog instituta iz Zagreba i izvedbenom projektu Yacht Designa iz Trogira. Taj čelični brod ima tonažu 296 GT (88 NT), dva jarbola (visina od kobilice 36,3 m), površinu

jedrilja oko 840 m² i glavni pogon - snažne strojeve (2 x 373 kW), dobro opremljenu učionicu i udobne kabine, a služi izobrazbi polaznika pomorskih škola RH i dr.⁸⁵

Proslavu 120-godišnjice Pomorske škole u Dubrovniku 6. i 7. svibnja 1972. uvećao je školski brod "Jadran" kada je u Gružu i ispred stare gradske luke obavljena vježba penjanja na snasti i rubni pozdrav u zajedničkoj izvedbi posade broda i učenika Pomorske škole.⁸⁶

Dobrotvorstvo i dubrovačko pomorsko školstvo

Pomorac i dobrotvor Ivo Račić (1845.-1918.) prvi je u Dalmaciji pokrenuo akciju za osnutak jednog domaćeg parobrodarskog društva duge plovidbe, a kao 73-godišnjak iznenada je umro 23./24. ožujka 1918. U Trstu je, navodno, na kolodvoru pokojnikova oporuka ukradena supruzi Mariji Račić. Prema oporuci (Trst, 27. kolovoza 1919.) Marije Račić, izvršiteljice volje svoga muža, cijeli svoj imetak ostavio je gradu Dubrovniku uz izričitu odredbu za osnivanjem Zaklade Iva Račića iz čijih prihoda je trebalo utemeljiti Višu pomorsku školu i dodjeljivati stipendije i potpore učenicima. U uvodnom dijelu stoji: "Općim baštinikom cijele svoje imovine imenujem Pomorsku trgovačku akademiju, koja će se ustanoviti u Dubrovniku i nositi ime moga muža Iva Račića, na njegovu uspomenu. Akademiju će smjeti pohađati i ženske. U pogledu akademije, njene ustanove, njenog statuta, početka djelovanja, financiranja, programa i mjesta na kome će biti smještena, treba čuti mišljenje stručnjaka... Akademija će imati svoga kuratora, a njegova će zadaća biti određena po statutu škole... Akademija bi se uglavnom uzdržavala od dobiti uloženog kapitala u more. Kad bi bilo korisno po moju ustanovu, prodati će se karati i isto tako i kuće i zemljišta u Trstu i drugovodje... Ako dohodci budu dotjecali, određujem da se ustanove 4-12 stipendija. Ustanovit će ih kurator akademije i on će ih razdavati među natjecatelje, dvije trećine među muške, a jednu trećinu ženske", te je tako ta institucija jedinstvena u Europi.

Strane vlasti su, navodno, "htjele najveći dio imovine Račića oduzeti u ime taksa", a nabacivane su i teze izvršitelja o "nejasnom karakteru" zaklade (u biti za izgradnju "Pomorsko-trgovačke akademije fakultetskog ranga") te razvidnom smanjenju vrijednosti zaklade i "protunarodnom" postupku izvršitelja. Pok. Ivo Račić i njegov pok. sin Edi nisu baš voljeli izvršitelja oporuke dr. Mišu Kolina. Nadležna zadužbinska vlast odobrila je 1931. godine statut zadužbine jer su 1930. godine završene ostavinske ra-

⁸⁵ Đivo Bašić, Školski brodovi na istočnojadranskoj obali (Hrvatski školski brodovi "Margita", "Vila Velebita" i "Jadran"), *Pomorski zbornik*, god. XLV, Rijeka, 2008, str. 229, 257-258; Željko Kurtela, Školsko-istraživački brod "Naše more", *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009, str. 183, 186, 194-195, 197-199; *Ostvari svoj san, postani kapetan! Školski brod "Kraljica mora"*, (brošura), Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture, Zagreb, (str. 2-3).

⁸⁶ Zlatko Tecilazić, Stodvadeseta obljetnica Pomorske škole u Dubrovniku, *Dubrovački horizonti*, god. IV, br. 11, Zagreb, 1972, str. 17-18.

sprave kod talijanskih sudova u Trstu i kod Suda u Dubrovniku. Po riječima dr. Miše Kolina ostavština je 1940. godine iznosila 25 milijuna dinara (najvećim dijelom u funtama - zlatu), a iz zadužbinske imovine 1929. godine dao je 100.000 dinara za regulacijski plan Dubrovnika te je 1931. godine funta (sterling) trpjela gubitke na svjetskoj razini. Sramotna je izjava dr. Miše Kolina kao svojevrsno opravdanje kašnjenja izvršenja oporuke: "Trebalo bi ozbiljno pomišljati na to da se broj tih škola smanji, da se ukloni stvaranje intelektualnog proletarijata, koji je već danas brojna, a pogotovo pomorskog, najpogibelnijeg", te je predlagao davanje sredstava za državnu Trgovačku akademiju, Zanatsku i Poljodjelsku školu, uređenje dijelova grada (Lazareta), vodovoda i dr. Do 1952. Uprava zaklade je realizirala jedan tek neznatan dio (zgrade Pomorskog tehnikuma) nekadašnje velike ostavštine koja je tajnovito opala u vrijeme stare Jugoslavije.⁸⁷ Kr. kotarski sud u Dubrovniku izdao je 1930./1931. godine dosudnicu u ostavinskoj raspravi Marije ud. Račić te je tako „imovina i formalno prešla na Pomorsko-trgovačku akademiju Ivo Račić“ (gotovina od 24 milijuna dinara zadužbine).⁸⁸

Četiri mjeseca prije svoje smrti Marija Račić je sastavila oporuku 27. kolovoza 1919. u Trstu koju je potvrdio Kotarski sud u Trstu 3. siječnja 1920. godine, nakon čega su uslijedile kasnije ostavinske rasprave. Dr. Miše Kolin je tijekom dvadesetogodišnjeg upravljanja napravio financijski gubitak Zakladi, uz porast vlastite imovine, pa je 1941. smijenjen, a osuđen 1946. godine.

Za izgradnju Pomorske škole zaklada "Ivo Račić" dala je znatna sredstva (27.000 funti), ali su ukupna sredstva bila nedostatna za konačno dovršenje zgrade 1954. koje je uslijedilo tek 1960. godine. Naknadna nastojanja posezanja za financijskom ostav-

⁸⁷ R[udimir] Roter, Pomorac - dobrotvor dubrovačke Nautike, *Jug. pomorac*, god. VIII, br. 10, Split, 1952, str. 279-280; † Kapt. Ivo Račić, *Prava Crvena Hrvatska*, god. XIV, br. 676, (30. III. 1918.), Dubrovnik, 1918, str. 3; Ukradena oporuka pok. kap. Iva Račića, *Prava Crvena Hrvatska*, god. XIV, br. 679, (20. IV. 1918.), Dubrovnik, 1918, str. 3; Ur., Iz oporuke velike dobrotvorke Marije ud. Račić, *Naše more*, god. II, sv. 2, Dubrovnik, 1920, str. 52; Mercator, Pomorska i trgovačka akademija u Dubrovniku i oporuka pok. Marije ud. Račić, *Jug. pomorac*, god. II, br. 3, (1. II. 1922.), Zagreb, 1922, str. 5-6; Ostavština † kap. Iva Račića, *Dubrava*, god. II, br. 5, (9. III. 1934.), Dubrovnik, 1934, str. 1; Jugoslavenski Lloyd a. d., (Dr. Miše Kolin), *Dubrava*, god. III, br. 27, (Uskrs), Dubrovnik, 1935, str. 13; Kad će se skinuti zavjesa sa Račićeve ostavštine?, *Dubrava*, god. VIII, br. 100, (8. VI. 1940.), Dubrovnik, 1940, str. 1-2; Kad će Miše Kolin ostvariti želje Marije Račić?, *Dubrava*, god. VIII, br. 101, (15. VI. 1940.), Dubrovnik, 1940, str. 1-2; Miše Kolin, Izvršitelj oporuke Marije Račić govori: "Moja je dužnost da izvršim želje dobrotvora", *Dubrava*, god. VIII, br. 102, (22. VI. 1940.), Dubrovnik, 1940, str. 1-2; Vidi Miše Kolin, Neka se čuje i druga strana, Pr[ij]edlog g. Miše Kolina Dubrovačkoj općini, *Dubrava*, god. VIII, br. 105, (13. VII. 1940.), Dubrovnik, 1940, str. 1-2; Miše Kolin, Oko ostavštine Marije Račić, *Dubrava*, god. VIII, br. 106, (20. VII. 1940.), Dubrovnik, 1940, str. 1; Zaklada „Račić“ pred općinskim vijećem, *Dubrava*, god. IX, br. 115, (1. III. 1941.), Dubrovnik, 1941, str. 2. Vidi također: Jugoslavenski Lloyd a. d., (Dr. Miše Kolin, Ivo Račić), *Dubrava*, god. III, br. 27, (Uskrs), Dubrovnik, 1935, str. 13-14; Rudimir Roter, Ivo Račić - pomorac i dobrotvor, *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952, str. 109-116; Ivo Perić, *Dubrovačko pomorstvo u 19. i 20. stoljeću*, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knj. 20, JAZU, Zagreb, 1984, str. 193-196, 199, 223-226, 301, te ostalu tamo navedenu literaturu.

⁸⁸ Miše Kolin, Pred ostvarenjem visoke pomorsko-trgovačke akademije u Dubrovniku, *Tribuna*, god. III, br. 95, (14. I. 1931.), Dubrovnik, 1931, str. 3.

štinom Iva Račića nisu imala rezultata, a sredstva od prodaje nekretnina u Cavtatu Zaklade "Ivo Račić" (100 milijuna starih dinara) uložena su u izgradnju Nautičkog kabineta i opreme Više pomorske škole te za namještaj obiju škola i uređenje okoliša zgrade (asfaltiranje zapadnog prilaznog puta 1973./1974. godine). Uz dano zemljište i višegodišnju financijsku pomoć, svake godine se iz sredstava Zaklade daje oko 35 bespovratnih stipendija za učenike i studente nautičkog i brodstrojarskog smjera.⁸⁹

Pomorska i Viša pomorska škola (kasnije Veleučilište i Sveučilište u Dubrovniku), odjeli, nastavnici, ravnatelji i popratni sadržaji (zgrade) s obzirom na nastavne planove i dr.

Odlukom Ministarstva pomorstva ondašnje FNRJ osnovan je Dom Pomorskog tehnikuma 1. siječnja 1948. u ljetnikovcu Skočibuha na Boninovu, a u početku je imao 55 te 1950./1951. godine ukupno 76 učenika. Upravitelj je bio kap. Baldo Visaggio, a odgojitelji Ivan Bradeško i od 1949. kap. Srećko Krile. Dom se preselio 1. travnja 1951. u zgradu na Pilama, a početkom šk. god. 1951./1952. priključen mu je Ribarski tehnikum iz Zadra te 1. ožujka 1952. i Dom djece svjetioničara iz Korčule.⁹⁰

Nastavni plan 1852./1853. sastojao se od predmeta: vjeronauka, matematike, nauke o trgovini, praktičnog pomorstva, nautike i brodogradnje, a u razdoblju od 1897./1898. do 1921./1922. od: vjeronauka, hrvatskog, talijanskog, njemačkog i engleskog jezika, zemljopisa, povijesti, aritmetike i algebre, geometrije i geometrijskog crtanja, prirodopisa, fizike i počela kemije, krasnopisa, gradnje i opreme broda, nautike, parostroja, meteorologije i oceanografije, manevriranja, broskog računovodstva, trgovačkog, mjeničnog i pomorskog prava, higijene te u razdoblju od 1945./1946. do 1950./1951. od: hrvatskog, ruskog i engleskog jezika, geografije, ekonomike FNRJ, historije, ustava FNRJ i privrednog zakonodavstva, matematike, fizike, nacrtne geometrije, higijene, predvojničke obuke, kemije, tehnologije i poznavanja robe, pomorskog prava, pomorskog prijevoza i osiguranja, administracije i dopisivanja, nautike, pomorstva, meteorologije i oceanografije, signalizacije, radiotelegrafije, enciklopedije strojeva, mornarskog rada. Reorganizacijom školovanja 1948./1949. godine I. razred Nautičkog odsjeka pretvoren je u "Pomorsku školu", a šk. god. 1950./1951. uveden je talijanski jezik u sve razrede. Ukupno najviše polaznika bilo je 1872./1873. (njih 23), zatim 1918./1919. (175), 1932./1933. u Državnoj pomorskoj akademiji (100),

⁸⁹ Nikša Raspopović, Zapis u povodu dodjele priznanja zakladi Iva i Marije Račić, 90 godina djelovanja Zaklade pomorsko-trgovačke akademije u Dubrovniku, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009, str. 36-37.

⁹⁰ Baldo Visaggio, Kratak historijat Đačkog doma Pomorskog tehnikuma, *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952, str. 22-24.

1941./1942. u Državnoj pomorskoj trgovačkoj akademiji (98), 1948./1949. u Pomorskom tehnikumu - Nautičkom odsjeku (139 učenika).

Između ostalih, nastavnici škole bili su: Jakov Podić, Lujo Zamara, kan. Đuro Pitarević, dr. Abele Serragli, Vinko Adamović, Lujo Klaić, dr. Ivan Kaznačić, Josip Gelcich, Đuro Margaretić, Andrija Pavlica, Đuro Carić, don Vlaho Barbić, dr. Božo Cvjetković, dr. Josip Aranza, Grgo Pekas, dr. Vicko Svilokos, Marin Kobasica, Frane Nakić-Vojnović, dr. Luka Dražić, dr. Filip Smolčić, dr. Antun Drobac, don Niko Milić, Kristo Krile, dr. Juraj Tadić, Josip Surić, Antun Marić, dr. Josip Velnić, Marko Kurtini, Marin Knežević, Jakov Carić, Ćiro Carić, dr. Juraj Šlaus, dr. Vlaho Kojaković, Šime Štuk, Niko Cvjetković, Milovan Posedel, ing. Frano Kolumbić, Marijan Urbany, Špiro Savin, ing. Vedran Gjivoje, ing. Niko Mišetić, dr. Vinko Foretić, Bernard Stulli, dr. Đuro Orlić, Filip Bašić, Antun Depolo, dr. Tonko Gamulin i dr.

Ravnatelji škole od 1852. do 1952. godine bili su: kan. Nikola Arbanas, Nikola Bradaš, kan. Đuro Pitarević, Vlaho Melchiori, Vinko Adamović, Jakov Podić, Lujo Klaić, Nikola Didolić, dr. Ivan Scherzer, Antun Riboli, Grgur Pekas, Ivo Lovričević, Marin Kobasica, Ćiro Carić, Josip Surić, Marin Knežević, Jelena Kolin-Đukić i Špiro Savin. Od 1956. do iza 1975. ravnatelji su bili: Marin Knežević, Rudolf Jelić, Petar Gjenero, Petar Tomas, Maroje Aleksić, Zlatko Tecilazić, Niko Ogresta, Mirjana Likić, Željko Bulić, Nikola Tolja.⁹¹

Zgrada Pomorske škole izgrađena je u razdoblju od 4. veljače 1952. do 11. listopada 1954. kada je u pet dana preseljena na tu novu (graditeljski nedovršenu) lokaciju. Sastojala se od 14 učionica, velike amfiteatralne (zapravo teatralne) dvorane, nautičkog i fizikalnog kabineta, knjižnice i dr., a u istoj zgradi smjestila se Pomorska i Viša pomorska škola. Na terasi iznad dvorane tjelesnog odgoja 1974. godine nadograđena je prostorija nautičkog kabineta obiju škola.

Preseljenjem Ribarskog odjela iz Zadra 13. listopada 1951. godine, škola je dobila i ribarski brod (koću) "Lošinj" (izgrađen u Malom Lošinju 1947. godine, 69 BRT, 150 KS) kojemu je 1952. godine promijenjeno ime u "Nautika". Prvotna svrha obuke učenika Ribarskog odjela proširena je i na Nautički odjel, ali je kao financijski neodrživ brod prodan 3. veljače 1976. godine.

Ekonomski odjel ukinut je još 1951./1952. godine, a Ribarski odjel krajem 1952./1953. godine, te Pomorski tehnikum 1953./1954. godine mijenja ime u Srednja pomorska škola. BrodostrojarSKI odjel (i brodostrojarSKI kabinet) gotovo su bez ikakve opreme otvoreni 1956. godine, ali su podrškom gradskih poduzeća nabavljeni tadašnji moderni strojevi. Elektro-brodski odjel otvoren je 1961. i odmah preustrojen u Elektro-tehnički odjel jake struje, ali je Elektroodjel ukinut 1973. godine ustrojem novog

⁹¹ Nastavni planovi, Nastavni programi, Stanje zbirka i biblioteka, Statistika učenika od 1852. do 1952. godine, Nastavnici škole kroz 100 godina, Direktori škole kroz sto godina, *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952, str. 25, 27, 29, 31-32, 72-76, 93-97; Zlatko Tecilazić, Popis osoblja škole, Direktori škole, *125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977, str. 174.

načina obrazovnog i izostanka drugih izvora financiranja. U Pomorskoj školi povremeno su postojali i izvanredno upisani učenici (zaposleni ljudi i dr.). Dvogodišnji tečaj stipendista zemalja u razvoju (Gvineja, Portugalska Gvineja i Senegal) održan je od 1. listopada 1966. do 30. lipnja 1968. godine, a stipendisti su se nakon završenih ispita i prakse (na brodovima Atlantske plovidbe) vratili u matične zemlje. Najveći ukupni broj učenika koji su završili školu u razdoblju od 1952. do 1977. godine zabilježen je 1965. godine (133), a najveći broj upisanih učenika po odjelima bio je 1976./1977. godine (njih 600). Škola 1959./1960. godine dobiva ime Pomorska škola Dubrovnik, a 7. srpnja 1969. godine Pomorski školski centar Dubrovnik (Pomorska škola skupa s Višom pomorskom školom). Od 1960./1961. godine uvedena je obvezna praksa (30 dana) tijekom dopusta (nakon završetka III. razreda) u početku izvođena isključivo na brodovima Atlantske plovidbe. Pomorsko-nautički smjer Više pomorske škole ustanovljen je 7. srpnja 1959. godine, a Brodostrojarski odjel 1965./1966. godine.

Đački dom preselio se 1. travnja 1951. iz ljetnikovca Skočibuha na Boninovu u Vilu Bošković na Pilama (preko puta hotela "Imperial" - "Mali Imperial"). U Muški đački dom "Kazbek" na Lapadu 1953./1954. preseljen je Dom Pomorskog tehnikuma koji prestaje postojati kao samostalna ustanova i postaje zajednički za sve učenike srednjih škola. Za Pomorsku je školu Atlantska plovidba nabavila dva kutera za veslanje 1965./1966. godine. Zanimljivo je da je Nautički odjel od 1970./1971. počeo upisivati i (malobrojne) učenice.⁹²

Nautičke škole su, u biti, srednje škole višeg stupnja, slične „realkama i gimnazijama“ pa je prijelaz s takvih eventualno uobičajeni slijed nastavka ka (neobveznom) sveučilištu, ali ni pomorstvo nije bilo imuno na „formalizam pooštren birokratizmom“ (npr. praksa završenog nautičara u svojstvu poslovno „neodređenog pojma“ nekadašnjeg kadeta).⁹³

Razmišljanje ravnatelja Srednje pomorske škole u Rijeci odraz je prilika 1953. godine: „U današnje doba, zbog konzervativnosti i svođenja tradicije na kampanilizam, imamo šest nautičkih škola i zbog toga hiper produkciju pomorskih kadrova, koja zabrinjuje i stvara razočarenje i nezadovoljstvo među omladinom.“⁹⁴ Tako drži da je pomorac onaj koji to hoće postati i to na brodu, a ne u školi. Nekad se nakon završene osnovne

⁹² Niko Ogresta, Sto dvadeset pet obljetnica Pomorske škole Dubrovnik, *125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977, str. 9-15, 17-21; Priznanja zaslužnim pojedincima i ustanovama, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009, str. 8.

⁹³ K[azimir] Polić, Pitanje nautičkih akademija, *Pomorstvo*, god. VIII, br. 7, Rijeka, 1953, str. 273.

⁹⁴ Božo Lovričević, Uzdizanje pomorskih kadrova, *Nautičar*, god. I, br. 1, Izdaje Srednja pomorska škola - Rijeka, Rijeka, 1953, str. 5.

škole išlo na more, a od mornara se postajalo kapetan. S druge strane, ukrcaj kadeta na brod na mjesto kormilara je pogriješan jer se onda zanemaruje školsko obrazovanje.⁹⁵

Bez položenog ispita za poručnika trgovačke mornarice nekad se nije moglo upisati u Višu pomorsku školu, pa se taj uvjet odnosio i na učenike koji su završili srednju pomorsku školu jer ipak je (dvogodišnja) praksa na moru nezanemarivo pridonosila ukupnom obrazovanju pomoraca.⁹⁶

U školskoj 1978./1979. godini najviše studenata Više pomorske škole bilo je s područja dubrovačke općine (88,40%) odnosno iz Grada Dubrovnika (59,42%). Podjednako je od studenata koji su stanovali izvan dubrovačke općine bilo onih iz gradskih i seoskih sredina. Očevi studenata bili su uglavnom radnici (50,72%), zatim službenici (33,33%), poljoprivrednici (11,59%) i pomorci (4,34%). Majke su, pak, bile uglavnom kućanice (85,50%), potom radnice (11,59%) i službenice (10,14%).⁹⁷ Nekad se „moglo primijetiti da mnogi od studenata ne posjećuju redovito predavanja“.⁹⁸ Međutim, u svezi Viših pomorskih škola općenito još otprije postojao je problem nedostatnog broja kapetana duge plovidbe i poglavito strojara I. klase.⁹⁹ Diplomski ispiti su ponekad završeni vrlo uspješno, pa su mogli „slobodno služiti kao udžbenici kasnijim generacijama“.¹⁰⁰

Opći zakon o školstvu (čl. 81) iz 1964. godine predviđao je „temeljne samoupravne akte“ po kojima je svaka škola trebala imati svoj statut.¹⁰¹ Statut Pomorske škole u Dubrovniku donesen je 31. listopada 1964. godine.¹⁰²

Pomorski školski centar nastao je spajanjem Više pomorske škole i Pomorske škole u Dubrovniku 27. svibnja 1969. godine. Iz jezgre 25-godišnje Više pomorske škole 1984. ustanovljen je Pomorski fakultet. Viša pomorska škola u Splitu i Dubrovniku spojene su 9. srpnja 1984. u Centar za obrazovanje kadrova u pomorstvu (središte u Dubrovniku). Novi odsjek Brodska elektroenergetika i elektronika otvara se u Dubrovniku 1992. godine. Odluku o osnivanju Veleučilišta donijela je 12. prosinca 1996. Vlada

⁹⁵ Božo Lovričević, O pitanju srednjih pomorskih škola, Osvrt na članak K. Polića, *Pomorstvo*, god. VIII, br. 8, Rijeka, 1953, str. 330. Isti autor je napisao članak: Božo Lovričević, O školovanju pomoraca, *Riječka revija*, god. II, br. 5-6, Rijeka, 1953, str. 224-227.

⁹⁶ Rudi Jelić, Uz 20-godišnjicu Više Pomorske škole u Dubrovniku, *Naše more*, god. XXVI, br. 4, Dubrovnik, 1979, str. 87.

⁹⁷ Milan Kiperaš, Osnovna obilježja dvadesete generacije studenata Više pomorske škole u Dubrovniku, *Naše more*, god. XXVI, br. 4, Dubrovnik, 1979, str. 89-90.

⁹⁸ Iz Uredništva, Treća godišnja skupština Više pomorske škole, *Naše more*, god. VIII, br. 6, Dubrovnik, 1961, str. 225.

⁹⁹ Osposobljavanje osoblja trgovačke mornarice i Viša pomorska škola, *Pomorstvo*, god. XI, br. 6, Rijeka, 1956, str. 253.

¹⁰⁰ Nešto o diplomskim radovima u Višoj pomorskoj školi, *Naše more*, god. X, br. 3, Dubrovnik, 1963, str. 110.

¹⁰¹ Ivo Perić, *Dubrovačka gimnazija od ponarođenja do danas (1869-1969)*, Gimnazija „Marija Radeljević“ u Dubrovniku, Dubrovnik, 1969, str. 154.

¹⁰² Božena Berdović, Kratki pregled razvoja upravljanja u Pomorskoj školi Dubrovnik, 125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977, str. 138.

RH (registracija 12. veljače 1997. na Trgovačkom sudu u Splitu). Akademске godine 1997./1998. započeo je radom Pomorski fakultet u Dubrovniku uz studije u Dubrovniku i Splitu (u okviru Sveučilišta u Splitu). Nagrada Grada Dubrovnika dodijeljena je Veleučilištu u Dubrovniku 2000. godine. Sabor RH je 1. listopada 2003. donio Zakon o osnivanju Sveučilišta u Dubrovniku, a Trgovački sud odnosno Ministarstvo znanosti i tehnologije RH upis u sudski registar odnosno Rješenje o upisu Sveučilišta u Dubrovniku u Upisnik visokih učilišta 16./19. prosinca 2003. Sveučilište aktivno djeluje po Bolonjskom ustroju od 2004./2005. i dobiva 1. listopada 2005. Odjel za umjetnost i restauraciju kao sedmi odjel, a Institut za more i priobalje priključen je Sveučilištu 15. studenoga 2005. U Dubrovniku je 18. siječnja 2008. otpočeo poslijediplomski (doktorski) interuniverzitetski studij "Pomorstvo".¹⁰³

Pomorski nautičari i tehničari za brodstrojarstvo školovali su se od 2002. po novim nastavnim planovima i programima sukladno međunarodnoj STWC-konvenciji, što je značilo pohađanje tečajeva tijekom četverogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja i značajno smanjenje troškova (kasnijeg) stručnog napredovanja.¹⁰⁴

Još 2007. godine dr. Antun Ničetić razložno je predložio da Pomorsko-tehnička škola nosi ime kap. Iva Račića, kao i (amfi)teatar u sveučilišnoj zgradi jer je to i bila nakana oporučitelja Zaklade Ivo Račić. Programe Više pomorske škole je Atlantska plovidba financirala sa 50% potrebitih godišnjih sredstava i pomagala nabavku instrumenata i tiskanje knjiga. Studenti su se družili u Klubu pomoraca "Miho Pracat". U Dubrovniku su bile organizirane i pomorske noći (kao npr. ona velika od 30. travnja 1961. u ex-Domu sindikata) u organizaciji studenata Više pomorske škole.¹⁰⁵

Zasluzni profesori Pomorske škole u Dubrovniku

Od mnoštva profesora tijekom godina spomenimo, pak, neke. Eugen Gelčić (1854.-1915.) imenovan je 1896. nadzornikom svih nautičkih škola u Austriji (Trst) te predsjednikom komisije za ispitivanje kandidata za nautički nadzor (upravljanje) i 1897. državnim savjetnikom. Ravnatelj je dvaju odjela (nautičkog i trgovačkog) Tršćanske

¹⁰³ Boris Franušić, Kratak osvrt na obrazovanje pomoraca u Dubrovniku, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009, str. 16-17, 19, 21-22; Dokumenti o osnivanju pomorskih studija u Dubrovniku /Viša pomorska škola, Pomorski fakultet u Dubrovniku, Veleučilište u Dubrovniku, Sveučilište u Dubrovniku/, Nagrada Grada Dubrovnika, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009, str. 45, 52-53, 60, 205.

¹⁰⁴ Tomislav Vitković, Sto pedeseta obljetnica Pomorsko-tehničke škole u Dubrovniku, *150. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, Pomorsko-tehnička škola Dubrovnik, Dubrovnik, 2002, str. 8.

¹⁰⁵ Antun Ničetić, Godine impozantnoga rada, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009, str. 24-27, 32.

akademije 1901. godine. Napisao je dosta radova u Austriji, Italiji i Njemačkoj na njemačkom, talijanskom i španjolskom jeziku, kao i knjigu *Corso di astronomia nautica* ("Tečaj nautičke astronomije", Beč, 1880, 1897, 1907.) kojom je unaprijedio nautiku u ondašnjoj Austro-ugarskoj Monarhiji te knjigu "Ravna i sferna trigonometrija" (Beč, 1880.) i dr. Zaslužan je i za uporabu triju kronometara na ratnim i trgovačkim brodovima (npr. Austrijskog Lloyda) jer se time postizalo točno određivanje srednjeg vremena prvog meridijana i preciznost tijeka broda. Izdao je i knjigu *Die Uhrmacherkunst* (Beč - Pešta - Leipzig, 1892.) kao plod bavljenja urarstvom kojom zaslužuje sam vrh ondašnjeg istraživanja povijesti umjetnosti urarstva u staroj Austriji. Gelčićevo djelo je i reorganizacija nautičkih škola u Austriji 1896. godine i objavio je nekoliko radnji na tu temu (*Die Reform der nautischen Schulen in Österreich-Ungarn*, 1897.), gdje navodi da najpoznatije pomorske države Engleska i SAD nemaju nautičkih škola, ali su kod njih pomorski kapetani stjecali znanje potpuno praktičnim putem. Ondašnja Hrvatska vlada umnogome je prihvatila stručno Gelčićevo mišljenje u pogledu Barkske nautičke škole.¹⁰⁶

Eugenov brat Josip Gelčić (Giuseppe Gelcich, 1849.-1925.), čuveni povjesničar, studirao je povijest, zemljopis i talijanski jezik na Sveučilištu u Grazu, a profesor na Nautičkoj školi u Dubrovniku bio je od 1876. do 1902./1903. godine. Između ostalih radova, napisao je i kronologiju škole (*Cronaca dell' Istituto*, 1882.). Nakon Ivana Augusta Kaznačića, Gelčić je imenovan konzervatorom povijesnih i umjetničkih spomenika za područje kotarâ Dubrovnik i Kotor (1881.). Dopisni član ondašnje JAZU postao je krajem 1893. godine. Na Nautičkoj školi u Trstu radio je od 1903./1904. godine. Nastanio se u Gorici nakon umirovljenja 1909. godine gdje je i preminuo.¹⁰⁷

Pomorski kapetan, profesor i dugogodišnji ravnatelj dubrovačke Nautičke škole Lujo Klaić (1836.-1915.) suprotstavljao se ondašnjoj austrijskoj politici i čestim učeničkim progonima pa je i sam isključen iz zadnjeg razreda dubrovačke gimnazije. Tijekom crkvene procesije nije podigao klobuk, ali zbog trenutačne nepozornosti. Na Malti je stekao stručno (pomorsko) obrazovanje. Kao i otac Petar bio je zapovjednik broda (brigantina "Brnja Kaboga") i brodovlasnik. U Nautičkoj školi u Dubrovniku predavao je matematiku, nautiku i manovru od 1874./1875. godine kada je i postao ravnatelj (1875.). Kao član liberalnog krila Narodne stranke navraćao je u Narodnu štionicu i ljekarnu ("spičariju") Rafa Šarića, okupljališta dubrovačkih narodnjaka te

¹⁰⁶ Božo Cvjetković, *Život i rad Eugena Gelcich-a*, Nakladom Upraviteljstva Č. k. Nautičke škole, Brz. "Dubrovačke Hrv. Tiskare", Dubrovnik, 1910, str. 3-8; †Eugen Gelcich, *Izvištaj Č. k. Nautičke škole u Dubrovniku za školske godine 1914-1915 i 1915-1916*, god. XXXIII, Nakladom Upraviteljstva Č. k. Nautičke škole, Brz. „Dubrovačke Hrvatske Tiskare“, Dubrovnik, 1916, str. 25; Uredništvo, *Kritičko istraživanje astronomsko-nautičkih radova Eugena Jelčića*, Doktorska disertacija Borisa Franušića, *Naše more*, god. XXXIX, br. 3-4/91 - 1/92, Dubrovnik, 1992, str. 107.

¹⁰⁷ Ivo Perić, *Historičar Josip Đelčić - istaknuti profesor dubrovačke Nautičke škole, 125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977, str. 195-196, 198-199. Vidi također o njemu: Konzervator za Dubrovnik i Kotor, *Crvena Hrvatska*, god. XIV, br. 25, Dubrovnik, 1904, str. 3.

se družio s narodnjacima Rafom Pucićem, Perom Čingrijom, Marinicom Đorđićem, Vlahom De Giullijem i dr. U njegovoj kući na Pilama održavali su se koncerti klasične glazbe, ali i narodnjačka druženja. Zajedno s Perom Fouqueom i Vlahom De Giulli bio je u upravi Dubrovačkog pomorskog društva 1881. godine. Kao ravnatelj dubrovačke Nautike, počeo je tiskati godišnja izvješća ("programe") od 1881./1882. godine, gdje je i objavljivao stručne radove (astronomija, oceanografija, nautika i meteorologija), a umirovljen je 1901. godine. Nakon istupanja iz članstva Narodne štionice jedan je od osnivača novog narodnjačkog okupljališta - Narodne čitaonice (1887.).¹⁰⁸

Čiro Carić (1882.-1962.) nakon plovidbe studira na Akademiji za nautiku u Trstu 1915. godine. Zvanje profesora nautičkih škola za matematiku i nautiku dobiva nakon položenih ispita i radnje "O sinusoidi". U I. svjetskom ratu je poručnik fregate ratnog broda. On je prvi autor nautičkih tablica u Hrvatskoj i inovator nautičkog računa na svjetskoj razini. Na dubrovačkoj Nautici je predavao nautiku, matematiku, zemljopis i meteorologiju (1929.-1950.) te bio i ravnatelj (1940.-1944.). Stručni je suradnik za astronomsku navigaciju kapitalnog djela starijeg izdanja Pomorske enciklopedije.

Josip Surić (1902.-1973.) bio je stručni učitelj na dubrovačkoj Nautici 1925. godine, a Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu pohađao je od 1926. godine. Nakon diplomiranja (1929.) postaje predavač matematike i brodogradnje (glavni predmeti) te deskriptivne geometrije, fizike i parostroja (sporedni predmeti). Profesor na Vojno-pomorskoj akademiji u Divuljama bio je 1949.-1950. godine. Objavio je priručnik "Upute u Međunarodni signalni kodeks" (1935.), jedinstvenu knjigu takve problematike na hrvatskom jeziku, a autor je i udžbenika "Pomorska signalizacija" (1956.). Na Višoj pomorskoj školi predavao je višu matematiku, krcanje i slaganje tereta te izbjegavanje sudara na moru (1959.-1972.).

Marin Knežević (1901.-1982.), po majčinoj strani iz obitelji Škobelj iz Rijeke dubrovačke, sin je roditelja koji su se iselili (Anaconda, Montana, SAD) pa se vratili 1904. u rodno Obuljeno u Rijeci dubrovačkoj. Na dubrovačkoj Nautici honorarni je nastavnik pa "privremeni predmetni učitelj" gradnje i opreme broda i manovre od 1928. godine. Nakon studiranja u Zagrebu i Beogradu, posvećuje se problematici nebeske mehanike. "Priručnik za obalnu navigaciju" napisao je u talijanskom Monopoliju 1944. godine. Ravnatelj Nautike bio je 1946.-1947., a onda prelazi u Mali Lošinj, potom u Rijeku (1948.-1955.) kao profesor Nautike. Prvi je ravnatelj Više pomorske (1959.-1966.). Između ostalih, napisao je djelo "O zvrku i prostoru i o mehaničkom problemu

¹⁰⁸ Ivo Perić, Doprinosi Luja Klaića odgoju pomorskog kadra u Dubrovniku, *125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977, str. 201-202, 204-209; †Luja Klaića, pomorskog kapetana, *Izveštaj C. k. Nautičke škole u Dubrovniku za školske godine 1914-1915 i 1915-1916*, god. XXXIII, Nakladom Upraviteljstva Č. k. Nautičke škole, Brz. „Dubrovačke Hrvatske Tiskare“, Dubrovnik, 1916, str. 25-26. Vidi ponešto također: Trpimir Macan, *Miho Klaić*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980, str. 35, 46.

kozmičke navigacije” (Dubrovnik, 1967.), rad “Nešto o plimnom valu” (Dubrovnik, 1967.) i dr. Neke njegove teorije i danas čekaju potvrdu (eksperimentalne) znanosti.¹⁰⁹

Josip Lovrić (1928.-2012.) bio je, između ostalog, pročelnik Sekcije za brodarstvo Znanstvenog savjeta za pomorstvo ex-JAZU (HAZU). Dekan je Pomorskog fakulteta u Dubrovniku (1987.-1990. i 1993.-1996.), potom rektor Sveučilišta u Splitu (1990.-1992.), rektor Veleučilišta u Dubrovniku (1997.), te od 1998. prof. emeritus Veleučilišta i kasnije Sveučilišta u Dubrovniku. Dugogodišnji je glavni urednik časopisa “Naše more”, glavni istraživač vodenog balasta i dobitnik nagrade za izniman osobni doprinos.¹¹⁰

Sveučilište u Dubrovniku za iznimni je doprinos nagradilo Borisa Franušića (†2012.), pisca udžbenika o astronomskoj navigaciji i knjiga o Kolumbu i povijesti navigacije u Hrvata (koji je više puta bio predstojnik Nautičkog odsjeka Pomorskog fakulteta Dubrovnik i 40 godina predavao astronomsku navigaciju), zatim Antuna Ničetića (rođ. 1935.), pisca knjiga o povijesti dubrovačke luke, plovidbi Sv. Pavla, Lokrumu i pročelnika Pomorskog odjela Sveučilišta u Dubrovniku (2004./2005.), Željka Bulića (†2012.), predavača predmeta pomorskog prava (plovidbene nezgode, osiguranja brodova), jednog od inicijatora izrade Elaborata o osnivanju Sveučilišta u Dubrovniku. Spomenimo i Željka Kurtelu (rođ. 1958.), pročelnika Pomorskog odjela Sveučilišta u Dubrovniku (od 2008.) i dr.¹¹¹

Za Pomorsku školu Atlantska plovidba nabavila je i nove simulatore i dr., a time se uzajamnost tradicijâ pomorskog školstva nastavlja u Dubrovniku i RH.

¹⁰⁹ Boris Franušić, Tri imena - tri stupa dubrovačke Nautike, *125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977, str. 185-191; Anton Botrić, Pomorsko školstvo i sticanje pomorskih zvanja u Jugoslaviji, *Pomorski zbornik*, II, JAZU, Zagreb, 1962, str. 1270, 1272-1273; Bruno Profaca, In memoriam, Kap. Ćiru Cariću, *Pomorstvo*, god. XVII, br. 7-8, Rijeka, 1962, str. 263; Uredništvo, Prof. Josip Surić kap. d. p., *Naše more*, god. XX, br. 6, Dubrovnik, 1973, str. 267; Josip Luetić, Prof. kap. Marin Knežević, Prigodom 80-te godišnjice života, *Naše more*, god. XXVIII, br. 3-4, Dubrovnik, 1981, str. 146; In memoriam [Prof. kap. Marin Knežević], *Naše more*, god. XXIX, br. 5, Dubrovnik, 1982, str. 243; Boris Franušić, 25 godina Više pomorske škole Dubrovnik, *Naše more*, god. XXXI, br. 5, Dubrovnik, 1984, str. 205-206; Boris Franušić, Nastanak i rad prve više škole u Dubrovniku, Povodom 25 godina rada Više pomorske škole, *Dubrovački horizonti*, god. XVII, br. 25, Zagreb, 1985, str. 15-16.

¹¹⁰ Mateo Milković, Dr. sc. Josip Lovrić, profesor emeritus (1928.-2012.), *Naše more*, god. LIX, br. 5-6, Dubrovnik, 2012, str. 211-212; Priznanja zaslužnim pojedincima i ustanovama, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009, str. 7.

¹¹¹ Priznanja zaslužnim pojedincima i ustanovama, Kronološki popis uprava u proteklom razdoblju, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009, str. 1-3, 85, 91; In memoriam, Dr. Boris Franušić, *Glas Grada*, god. VI, br. 355, (petak, 6. I. 2012.), Dubrovnik, 2012, str. 20; Don Stanko Lasić, Na sprovodu dr. Borisa Franušića (1933.-2012.), Neumorni promicatelj bogate dubrovačke duhovne i kulturne baštine, *Glas Grada*, god. VI, br. 356, (petak, 13. I. 2012.), Dubrovnik, 2012, str. 8; Josip Lovrić, Prof. dr. sc. Boris Franušić (1933.-2012.), *Naše more*, god. LIX, br. 1-2, Dubrovnik, 2012, str. 101-102; Mr. sc. Željko Bulić, prof. (24. ožujka 1939. - 22. rujna 2012.), *Dubrovački vjesnik*, god. LXI, br. 3218, (subota, 6. X. 2012.), Dubrovnik, 2012, str. 61; U sjećanje, Dr. sc. Josip Lovrić (1928.-2012.), *Glas Grada*, god. VII, br. 402, (petak,

Literatura

1. Adamović Vicko, *Gragja za istoriju dubrovačke pedagogije*, knj. XV., Naklada Hrv. pedagog.-književnog zbora, Tisak C. Albrechta, Zagreb, 1885., str. 112-113.
2. Atentat na kr. povjerenika, *Jutarnji list*, god. I, br. 84, (nedjelja, 9. lipnja 1912.), Zagreb, 1912., str. 1.
3. [B. A.], Trgovačka škola „Beno Kotruljić“ u Dubrovniku, *Dubrovnik*, god. XVII, br. 44, (29. X. 1908.), Dubrovnik, 1908., str. 4.
4. B. A., Trgovačka škola „Beno Kotruljić“ u Dubrovniku, *Dubrovnik*, god. XVII, br. 46, (12. XI. 1908.), Dubrovnik, 1908., str. 3.
5. BRP. [Barbalić Radojica F.], Obnova djelatnosti Pomorske škole u Malom Lošinj, *Riječka revija*, god. IX, br. 4, Rijeka, 1960., str. 208.
6. Bašić Đivo, Školski brodovi na istočnojadranskoj obali (Hrvatski školski brodovi “Margita”, “Vila Velebita” i “Jadran”), *Pomorski zbornik*, god. XLV., Rijeka, 2008., str. 229, 257-258.
7. Berdović Božena, Kratki pregled razvoja upravljanja u Pomorskoj školi Dubrovnik, *125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977., str. 138.
8. Bersa Josip, *Dubrovačke slike i prilike 1800.-1880.*, (Pretisak), Nakladni Zavod Hrvatski Zapisnik, Hannover - Čakovec, 2002., str. 98, 100, 102.
9. Botrić Anton, Pomorsko školstvo i sticanje pomorskih zvanja u Jugoslaviji, *Pomorski zbornik*, II, JAZU, Zagreb, 1962., str. 1257-1258, 1261-1262, 1270, 1272-1273.
10. Buratović Sandra, Sveučilište u Dubrovniku [dr. Josipu Lovriću], *Dubrovački vjesnik*, god. LXI, br. 3226, (subota, 1. XII. 2012.), Dubrovnik, 2012., str. 27.
11. Butorac Pavao, *Kulturna povijest grada Perasta*, Biblioteka „Gospa od Škrpjela“, knj. 12, Perast, 1999., str. 64, 66.
12. C. kr. nautička škola u Dubrovniku od god. 1852.-1902., Dobrotvori zavoda, *Spomenknjiga o pedesetoj godišnjici opstanka c. kr. nautičke škole u Dubrovniku*, Upraviteljstvo C. Kr. Nautičke škole, God. 1902., Splitska društvena štamparija (G. Laghi), Spljet, 1903., str. 15-17, 56-57.
13. C., Iz historije Nautičke škole u Bakru, Bakarska predstava iz godine 1843., *Pomorstvo*, god. IX, br. 10, Rijeka, 1954, str. 529.
14. Cihlar Vatroslav, Stodeset godina pomorske škole u Bakru, *Pomorstvo*, god. XV, br. 1, Rijeka, 1960., str. 5.
15. Cvjetković Božo, *Život i rad Eugena Gelcich-a*, Nakladom Upraviteljstva Č. k. Nautičke škole, Brz. “Dubrovačke Hrv. Tiskare”, Dubrovnik, 1910., str. 3-8.
16. Dadić Žarko, Nastava matematike, fizike i astronomije u Dubrovniku krajem 18. i početkom 19. stoljeća, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, god. X-XI, (1962.-1963.), Dubrovnik, 1966., str. 344.
17. Dadić Žarko, O Sagrovićevu djelu Cartegiatore, *Dubrovnik*, N. s., god. XIX, br. 2, Dubrovnik, 2008., str. 119-120.
18. Deanović Mirko, *Anciens contacts entre la France et Raguse*, Bibliothèque de L’Institut Français de Zagreb, tome III, Institut Français de Zagreb, Zagreb, 1950., str. 42.
19. Deanović Mirko, Naš prvi pomorac pisac Dubrovčanin Nikola Sagrović (Sagri), *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952., str. 459-462.
20. Deanović M. - J. Jernej, *Talijansko-hrvatski rječnik*, XIV. izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 2002., str. 628.
21. De Diversis Filip, *Opis slavnoga grada Dubrovnika*, (Predgovor, transkripcija i prijevod s latinskoga: Zdenka Janeković-Römer), Dom i svijet, Zagreb, 2004., str. 56-57.
22. Della Bella Ardelio, *Dizionario italiano-latino-illirico*, Tomo Secondo, Ragusa, 1785., str. 137.
23. Dokumenti o osnivanju pomorskih studija u Dubrovniku /Viša pomorska škola, Pomorski fakultet u Dubrovniku, Veleučilište u Dubrovniku, Sveučilište u Dubrovniku/, Nagrada Grada

30. XI. 2012.), Dubrovnik, 2012, str. 5; Sandra Buratović, Sveučilište u Dubrovniku [dr. Josipu Lovriću], *Dubrovački vjesnik*, god. LXI, br. 3226, (subota, 1. XII. 2012.), Dubrovnik, 2012, str. 27.

- Dubrovnika, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009., str. 45, 52-53, 60, 205.
24. Društvo za potpomaganje vrijednih siromašnih Bokeljskih učenika c. k. nautičke škole u Kotoru, *Program c. k. Nautičke škole u Kotoru za školsku godinu 1900-1901*, god. XX., Brzotiskom „Narodnoga lista“, Zadar, 1901., str. 42-43, 47.
 25. Dubrovnik - sveučilišni grad?, *Dubrava*, god. VIII., br. 89, (na Uskrs), Dubrovnik, 1940., str. 2.
 26. †Eugen Gelcich, *Izveštaj C. k. Nautičke škole u Dubrovniku za školske godine 1914.-1915. i 1915.-1916.*, god. XXXIII., Nakladom Upraviteljstva Č. k. Nautičke škole, Brz. „Dubrovačke Hrvatske Tiskare“, Dubrovnik, 1916., str. 25.
 27. Fijo Oliver, Pomorske škole u Zadru i Silbi u XIX. vijeku, *Zadarska revija*, god. III., br. 1, Zadar, 1954., str. 42-43.
 28. Fijo Oliver, *Prilozi poznavanju pomorskog školstva na našoj obali u XIX. stoljeću*, Jadranske monografije, knj. I, Jadranski institut JAZU, Zagreb, 1956., str. 15-17, 19-20, 23-24, 30.
 29. Fijo Oliver, Pomorske visoke škole u Italiji, Americi i Engleskoj, *Pomorstvo*, god. XII., br. 10, Rijeka, 1957., str. 423.
 30. F. V. [Foretić Vinko], O pomorskom obrazovanju u Dubrovniku prije osnutka nautičke škole 1852. god., *Dubrovački vjesnik*, god. XIII., br. 607, (29. V. 1962.), Dubrovnik, 1962., str. 4.
 31. Franušić Boris, Tri imena - tri stupa dubrovačke Nautike, *125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977., str. 185-191.
 32. Franušić Boris, 25 godina Više pomorske škole Dubrovnik, *Naše more*, god. XXXI., br. 5, Dubrovnik, 1984., str. 205-206.
 33. Franušić Boris, Nastanak i rad prve više škole u Dubrovniku, Povodom 25 godina rada Više pomorske škole, *Dubrovački horizonti*, god. XVII., br. 25, Zagreb, 1985., str. 15-16.
 34. Boris Franušić, Razvoj pomorskog školstva u Dubrovniku, *Naše more*, god. XXXVII., br. 1-2, Dubrovnik, 1990., str. 6.
 35. Franušić Boris, *Povijest navigacije u Hrvata / The History of Navigation in Croatia*, Pomorski fakultet / Maritime Faculty, Dubrovnik, 1994., str. 77-79.
 36. Franušić Boris, Trideset pet godina višeg i visokog pomorskog školstva u Dubrovniku, *Dubrovački horizonti*, god. XXVI., br. 35, Zagreb, 1995., str. 103.
 37. Franušić Boris, Kratak osvrt na obrazovanje pomoraca u Dubrovniku, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009., str. 16-17, 19, 21-22.
 38. Gelcich G., I Conti di Tuhelj, Contributo alla Storia della Marina Dalmata ne' suoi Rapporti colla Spagna, *Ottavo Programma dell' I. R. Scuola Nautica di Ragusa per l'anno scolastico 1888.-89.*, Editto dalla Direzione dell' I. R. Scuola Nautica, Ragusa, 1889., str. 113.
 39. [Gelcich Giuseppe], Cenni per la Storia degli studi nautici a Ragusa, *Izveštaj C. k. Nautičke škole u Dubrovniku za školsku godinu 1900.-1901.*, sv. XX., C. k. Upraviteljstvo Nautičke škole, Tipografija D. Pretnera, Dubrovnik, 1901., str. 8.
 40. *Glasnik dalmatinski*, god. I, br. 56, (13. XII. 1849.), Zadar, 1849., str. 111, st. III.
 41. Grmek M. D., Rukovet starih medicinskih, matematičko-fizičkih, astronomskih, kemijskih i prirodoslovnih rukopisa sačuvanih u Hrvatskoj i Sloveniji, *Rasprave i građa za povijest nauka*, knj. I, JAZU, Zagreb, 1963., str. 284.
 42. In memoriam, Dr. Boris Franušić, *Glas Grada*, god. VI, br. 355, (petak, 6. I. 2012.), Dubrovnik, 2012., str. 20.
 43. In memoriam [Prof. kap. Marin Knežević], *Naše more*, god. XXIX., br. 5, Dubrovnik, 1982., str. 243.
 44. Ivančević Vinko, *Luka Livorno i dubrovački brodovi (1760-1808)*, Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knj. 4, JAZU - Zavod za historijska istraživanja pomorstva južne Dalmacije (Pomorski muzej) Dubrovnik, Dubrovnik, 1968., str. 91-92, 93, bilj. 302.
 45. Iz Uredništva, Treća godišnja skupština Više pomorske škole, *Naše more*, god. VIII., br. 6, Dubrovnik, 1961., str. 225.
 46. *Izvešće o C. k. Višoj dubrovačkoj gimnaziji koncem školske godine 1874.-75.*, Tiskom Dragutina Pretnera, Dubrovnik, 1875., str. 95.
 47. *Izvešće o stanju školstva u Hrvatskoj i Slavoniji svršetkom školske godine 1889.-90.*, Izdala Kr. hrvat.-slavon.-dalmat. zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, Nakladom Kr. hrvat.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Tiskara „Narodnih Novinah“, Zagreb, 1891., str. 13, 32, 41, 185-186.

48. Jelić Rudi, Uz 20-godišnjicu Više Pomorske škole u Dubrovniku, *Naše more*, god. XXVI., br. 4, Dubrovnik, 1979., str. 87.
49. Jugoslavenski Lloyd a. d., (Dr. Miše Kolin, Ivo Račić), *Dubrava*, god. III., br. 27, (Uskrs), Dubrovnik, 1935., str. 13-14.
50. Jurica Antun, *Lastovo kroz stoljeća*, Matica hrvatska Lastovo, Lastovo, 2001., str. 560.
51. Kad će se skinuti zavjesa sa Račićeve ostavštine?, *Dubrava*, god. VIII., br. 100, (8. VI. 1940.), Dubrovnik, 1940., str. 1-2.
52. Kad će Miše Kolin ostvariti želje Marije Račić?, *Dubrava*, god. VIII., br. 101, (15. VI. 1940.), Dubrovnik, 1940., str. 1-2.
53. † Kapt. Ivo Račić, *Prava Crvena Hrvatska*, god. XIV, br. 676, (30. III. 1918.), Dubrovnik, 1918., str. 3.
54. Kiperaš Milan, Osnovna obilježja dvadesete generacije studenata Više pomorske škole u Dubrovniku, *Naše more*, god. XXVI., br. 4, Dubrovnik, 1979., str. 89-90.
55. Kobasica Marin - Josip Surić, Istorijat Drž. pomorsko-trgovačke akademije u Dubrovniku od godine osnutka 1849. do danas (1933. god.), *Godišnji izvještaj Drž. pomorsko-trgovačke akademije u Bakru, Drž. pomorsko-trgovačke akademije u Dubrovniku i Drž. pomorsko-trgovačke akademije u Kotoru za školsku godinu 1933.-34*, Tiskara V. Smetana, Senj, 1934., str. 45, 57.
56. Kojaković Vlaho, O uzgoju naših pomorskih kapetana, *Dubrava*, god. IX., br. 115, (1. III. 1941.), Dubrovnik, 1941., str. 2.
57. Kolin Marcel, Dubrovačka Pomorska Akademija (Počeci, razvitak i današnje stanje), *Dubrava*, god. IX., br. 113, /o Svetom Vlahu/, Dubrovnik, 1941., str. 17.
58. Kolin Miše, Pred ostvarenjem visoke pomorsko-trgovačke akademije u Dubrovniku, *Tribuna*, god. III., br. 95, (14. I. 1931.), Dubrovnik, 1931., str. 3.
59. Kolin Miše, Izvršitelj oporuke Marije Račić govori: "Moja je dužnost da izvršim želje dobrotvora", *Dubrava*, god. VIII., br. 102, (22. VI. 1940.), Dubrovnik, 1940., str. 1-2.
60. Kolin Miše, Neka se čuje i druga strana. Pr[ij]edlog g. Miše Kolina Dubrovačkoj općini, *Dubrava*, god. VIII., br. 105, (13. VII. 1940.), Dubrovnik, 1940., str. 1-2.
61. Kolin Miše, Oko ostavštine Marije Račić, *Dubrava*, god. VIII., br. 106, (20. VII. 1940.), Dubrovnik, 1940., str. 1.
62. Konzervator za Dubrovnik i Kotor, *Crvena Hrvatska*, god. XIV., br. 25, Dubrovnik, 1904., str. 3.
63. K. L. [Kos Lucijan], Stogodišnjica prve javne nautičke škole u Dubrovniku, *Vjesnik*, god. XIII., br. 2136, Zagreb, 1952., str. 7.
64. Kotruljević Benedikt, *De navigatione / O plovidbi*, (Priredio i preveo: Damir Salopek), Ex libris, Zagreb, 2005., str. 95, 97, 113, 121, 123.
65. Kurtela Željko, Školsko-istraživački brod "Naše more", *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009., str. 183, 186, 194-195, 197-199.
66. Lasić Stanko (don), Na sprovodu dr. Borisa Franušića (1933.-2012.), Neumorni promicatelj bogate dubrovačke duhovne i kulturne baštine, *Glas Grada*, god. VI., br. 356, (petak, 13. I. 2012.), Dubrovnik, 2012., str. 8.
67. *Lehrplan für die nautischen Schulen* [Naučna osnova za c. kr. nautičke škole (od 17. rujna 1913.)], Separatabdruck aus dem Verordnungsblatte für den Dienstbereich des k. k. Ministeriums für Kultus und Unterricht, Jahrgang 1913., Stück XIX, Nr. 30, Seite 478 bis 519, K. k. Schulbücher-Verlag, Buchdruckerei Karl Gorischeck, Wien, 1913., str. 11, 28.
68. Lipovac Miloš Š., Kako se sticalo zvanje stručnog nastavnika nautičkih škola, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, knj. V, Kotor, 1956., str. 191.
69. Lovričević Božo, Uzdizanje pomorskih kadrova, *Nautičar*, god. I., br. 1, Izdaje Srednja pomorska škola - Rijeka, Rijeka, 1953., str. 5.
70. Lovričević Božo, O školovanju pomoraca, *Riječka revija*, god. II., br. 5-6, Rijeka, 1953., str. 224-227.
71. Lovričević Božo, O pitanju srednjih pomorskih škola, Osvrt na članak K. Polića, *Pomorstvo*, god. VIII., br. 8, Rijeka, 1953., str. 330.
72. Lovrić Josip, Prof. dr. sc. Borisa Franušić (1933.-2012.), *Naše more*, god. LIX., br. 1-2, Dubrovnik, 2012., str. 101-102.
73. Luetić Josip, Nešto o "Pomorskoj školi" kap. Pava Saltarića u Dubrovniku, *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952., str. 101-107.

74. Luetić Jozo, Privatna pomorska škola kapetana Pava Saltarića, *Čuvar Jadrana*, god. V., br. 209-210, Split, 1952., str. 14.
75. Luetić Josip, *Pomorac i diplomat Ivan Kaznačić s osvrtom na dubrovačko pomorstvo 18. i poč. 19. st.*, Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knj. I., JAZU - Pomorski muzej Dubrovnik, Dubrovnik, 1954., str. 6, 41-42.
76. Luetić Josip, Dubrovački pomorci u stvaranju austrijske mornarice u 18. stoljeću - Kap. Vlaho Ilijin Maskarić, *Pomorstvo*, god. X., br. 9, Rijeka, 1955., str. 327-328.
77. Luetić Josip, *O pomorstvu Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*, Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, knj. 2., JAZU - Pomorski muzej Dubrovnik, Dubrovnik, 1959., str. 50-51.
78. Luetić Josip, Saltarićeva nautička škola u XIX. stoljeću, *Pomorstvo*, god. XIV., br. 10, Rijeka, 1959., str. 399.
79. Luetić Josip, Brodski pisari, brodski pisari koji uče nautiku i kadeti na jedrenjacima Dubrovačke Republike od 1790. do propasti Republike, *Zbornik Više pomorske škole u Kotoru*, 1, Kotor, 1974., str. 135.
80. Luetić Josip, Prof. kap. Marin Knežević, Prigodom 80-te godišnjice života, *Naše more*, god. XXVIII., br. 3-4, Dubrovnik, 1981., str. 146.
81. Luetić Josip, Kristo Antica - nautički stručnjak XVIII. stoljeća, u knjizi: *Pomorci i jedrenjaci Republike Dubrovačke*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1984., str. 95-96.
82. Luetić Josip, Cristoforo Antizza Raguseo Professore di Scienze nautiche a Livorno, Estratto dal volume *Studi Livornesi*, III., Ugo Bastogi Editore, Livorno, 1988., str. 119-121.
83. Luetić Josip, Lastovljani i Lastovo u internacionalnom brodarstvu Dubrovačke Republike, *Zadarska revija*, god. XXXIX., br. 5-6, Zadar, 1990., str. 712.
84. †Luja Klaića, pomorskog kapetana, *Izvištaj C. k. Nautičke škole u Dubrovniku za školske godine 1914.-1915. i 1915.-1916.*, god. XXXIII., Nakladom Upraviteljstva C. k. Nautičke škole, Brz. „Dubrovačke Hrvatske Tiskare“, Dubrovnik, 1916., str. 25-26.
85. Macan Trpimir, *Miho Klaić*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., str. 35, 46.
86. Marinović Ante, O pomorskom školstvu Dubrovačke Republike, *Zbornik Više pomorske škole u Kotoru*, 1, Kotor, 1974., str. 125.
87. Marinović Ante, *Dubrovačko pomorsko pravo, Ius maritimum Civitatis Ragusii*, knjiga I., Književni krug, Split, 1998., str. 132.
88. Marinović Ante, O stručnom pomorskom školstvu srednjovjekovnoga Dubrovnika i o pomorsko-pravnim disciplinama u njegovu općem školstvu, u knjizi: *Dubrovačko pomorsko pravo, Ius maritimum Civitatis Ragusii*, knjiga II., Književni krug, Split, 2005., str. 528.
89. Mercator, Pomorska i trgovačka akademija u Dubrovniku i oporuka pok. Marije ud. Račić, *Jug. pomorac*, god. II., br. 3, (1. II. 1922.), Zagreb, 1922., str. 5-6.
90. Mikoč Jakov, *Pomorski rječnik*, HFD, Rijeka, 1998., str. 20.
91. Milković Mateo, Dr. sc. Josip Lovrić, profesor emeritus (1928.-2012.), *Naše more*, god. LIX., br. 5-6, Dubrovnik, 2012., str. 211-212.
92. Milošević A[nton], O pomorskim školama u Boki Kotorskoj, *Jadranska straža*, god. XVI., br. 10, Split, 1938., str. 411.
93. Milošević A[nton], Pomorska škola u Perastu, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, knj. II., Kotor, 1953., str. 46, 47.
94. Milošević Milivoje Š., Kako su se sticala zvanja u trgovačkoj mornarici u periodu od 1681 god. do danas, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, knj. V., Kotor, 1956., str. 169-170.
95. Mitić Ilija, Dokument o osnivanju katedre za nastavu pomorstva i trgovine u Dubrovniku krajem XVIII. stoljeća, *Naše more*, god. XXI., br. 4-5, Dubrovnik, 1974., str. 168-169.
96. Mr. sc. Željko Bulić, prof. (24. ožujka 1939. - 22. rujna 2012.), *Dubrovački vjesnik*, god. LXI., br. 3218, (šubota, 6. X. 2012.), Dubrovnik, 2012., str. 61.
97. Muljačić Žarko, Dubrovačka "Pravnička škola" (1794.-1808.), *Beritićev zbornik*, Dubrovnik, 1960., str. 227, 229-231.
98. Nadom u pomorsku budućnost, Dubrovačka Pomorsko-trgovačka akademija, *Dubrava*, god. III., br. 27, (Uskrs), Dubrovnik, 1935., str. 19-20.
99. Nastavni planovi, Nastavni programi, Stanje zbirka i biblioteka, Statistika učenika od 1852. do 1952. godine, Nastavnici škole kroz 100 godina, Direktori škole kroz sto godina, *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952., str. 25, 27, 29, 31-32, 72-76, 93-97.

100. Naše pomorske akademije, *Dubrovački list*, god. II, br. 13, (28. III. 1925.), Dubrovnik, 1925., str. 1.
101. Naše školske zgrade, *Narodna svijest*, god. VII., br. 30, (28. VII. 1925.), Dubrovnik, 1925., str. 2.
102. Naučni tečaj za pomorske kapetane, *Dubrovnik*, god. XIII., br. 38, (18. IX. 1904.), Dubrovnik, 1904., str. 3.
103. Nešto o diplomskim radovima u Višoj pomorskoj školi, *Naše more*, god. X., br. 3, Dubrovnik, 1963., str. 110.
104. Ničetić Antun, Godine impozantnoga rada, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009., str. 24-27, 32.
105. Novak Grga, Borba za narodni jezik u školama, sudovanju i uredovanju u Dalmaciji, (Prilog Narodnom preporodu u Dalmaciji), *Analitički historijski instituta JAZU u Dubrovniku*, god. VIII.-IX., (1960.-1961.), Dubrovnik, 1962., str. 20.
106. Ogrista Niko, Sto dvadeset peti obljetnica Pomorske škole Dubrovnik, *125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977., str. 9-15, 17-21.
107. O prilikama u dubrovačkim školama, Povodom jedne polemike, *Hrvatska Dubrava*, god. IV., br. 53, (6. VI. 1936.), Dubrovnik, 1936., str. 2.
108. Osposobljavanje osoblja trgovačke mornarice i Viša pomorska škola, *Pomorstvo*, god. XI., br. 6, Rijeka, 1956., str. 253.
109. Ostavština † kap. Iva Račića, *Dubrava*, god. II., br. 5, (9. III. 1934.), Dubrovnik, 1934., str. 1.
110. *Ostvari svoj san, postani kapetan! Školski brod "Kraljica mora"*, (brošura), Ministarstvo mora prometa i infrastrukture, Zagreb, (str. 2-3).
111. Osvrti uredništva, Zbor birača Gradske općine Bakar protiv zatvaranja pomorskih škola, *Pomorstvo*, god. VIII., br. 4, Rijeka, 1953., str. 149.
112. Osvrti uredništva, Bakarska nautika vraćena Bakru, *Pomorstvo*, god. IX., br. 10, Rijeka, 1954., str. 513.
113. Pasinović M., Pomorska škola u Kotoru slavi 120 godina rada, *Mornarički glasnik*, god. XX., br. 1, Beograd, 1970., str. 140.
114. Pederin Ivan, Odjek školske reforme Marije Terezije u Dalmaciji (1815-1826), *Kolo*, god. XIII., br. 4, Zagreb, 2003., str. 218-231.
115. Pederin Ivan, Dalmacija u mijeni XVIII/XIX. stoljeća, *Adrias*, Zbornik Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU, sv. 18, Split, 2012., str. 16.
116. Perić Josip, Na znanje, *Izviješće o C. k. Višoj dubrovačkoj gimnaziji koncem školske godine 1876.-77.*, Tiskom Dragutina Pretnera, Dubrovnik, 1877., str. 48.
117. Perić Ivo, Prošlost Dubrovačke gimnazije, P. o., *Godišnji izvještaj Gimnazije „Marije Radeljević“ u Dubrovniku za šk. god. 1965/66.*, Dubrovnik, 1966., str. 30-31.
118. Perić Ivo, *Dubrovačka gimnazija od ponarođenja do danas (1869.-1969.)*, Gimnazija „Marija Radeljević“ u Dubrovniku, Dubrovnik, 1969., str. 89, 154.
119. Perić Ivo, Socijalna struktura učenika Više osnovne škole u Dubrovniku od 1835. do 1850. godine, u knjizi: *Iz naše školsko-pedagoške prošlosti*, Podružnica Hrvatskog pedagoško književnog zbora, Dubrovnik, 1971., str. 35-36.
120. Perić Ivo, Školske prilike u Dalmaciji u drugoj polovici 19. stoljeća, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 7, Zagreb, 1972.-1973., str. 58, 61, 64.
121. Perić Ivo, Početna postignuća dalmatinskih narodnjaka u borbi za ponarođenje školstva, P. o., *Radovi*, 6, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1974., str. 80-81.
122. Perić Ivo, Preporodni tokovi u dalmatinskom školstvu, (Od prvih općinskih izbora 1865. do izvojevanja narodnjačke većine u Dalmatinskom saboru 1870. godine), *Radovi Centra JAZU u Zadru*, sv. XXI., Zadar, 1974., str. 95.
123. Perić Ivo, Stanje i razvoj srednjoškolskog obrazovanja u Dalmaciji krajem XIX. i početkom XX. st., P. o., *Radovi Centra JAZU u Zadru*, sv. XXII.-XXIII., Zadar, 1976., str. 396-397.
124. Perić Ivo, Historičar Josip Delčić - istaknuti profesor dubrovačke Nautičke škole, *125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977., str. 195-196, 198-199.
125. Perić Ivo, Doprinosi Luja Klaića odgoju pomorskog kadra u Dubrovniku, *125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977., str. 201-202, 204-209.

126. Perić Ivo, Dubrovačko školstvo od pada Republike do 1918. godine, *Anali Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku*, sv. XV-XVI., Dubrovnik, 1978., str. 368, 374-375.
127. Perić Ivo, Socijalna struktura učenika dubrovačke Pomorske škole uoči Prvog svjetskog rata, *Naše more*, god. XXVI., br. 4, Dubrovnik, 1979., str. 94.
128. Perić Ivo, *Dubrovačko pomorstvo u 19. i 20. stoljeću*, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knj. 20, JAZU, Zagreb, 1984., str. 193-196, 199, 223-226, 301.
129. Perić Ivo, Filip de Diversis kao nastavnik i upravitelj gramatičko-retoričke škole u Dubrovniku, *Anali za povijest odgoja*, 1, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 1992., str. 5-12.
130. Picinić Karlo, O uzgoju pomorskog časništva, *Dubrava*, god. IX., br. 113, /o Svetom Vlahu/, Dubrovnik, 1941., str. 8-9.
131. Pitanje Dubrov. Pomorske akademije, *Narodna svijest*, god. VII., br. 16, (21. IV. 1925.), Dubrovnik, 1925., str. 1.
132. Pitanje sveučilišta, *Crvena Hrvatska*, god. XVII, br. 32 (9. VIII. 1906.), 33 (16. VIII. 1906.), Dubrovnik, 1906., str. 1-2, 1.
133. Plečko Marijan, Pomorska škola u Malom Lošinju (1855.-1970.), *Mornarički glasnik*, god. XX, br. 2, Beograd, 1970., str. 283.
134. Polić K[azimir], Pitanje nautičkih akademija, *Pomorstvo*, god. VIII., br. 7, Rijeka, 1953., str. 273.
135. Pomorska škola, *Dubrovnik*, god. III., br. 34, (19. VIII. 1894.), Dubrovnik, 1894., str. 1-2.
136. Pomorske škole, U Bakru, U Hercegovom, *Pomorstvo*, god. XIV., br. 1, Rijeka, 1959., str. 48.
137. Pomorski kapetani i nautičke škole, *Crvena Hrvatska*, god. XI., br. 8, (23. II. 1901.), Dubrovnik, 1901., str. 1.
138. Pomorsko trgovačka akademija, *Jugosloven*, god. I, br. 21, (7. X. 1922.), Dubrovnik, 1922., str. 2.
139. Posedel J[osip], Povjest gimnazija u Dubrovniku, (II. i III. dio), *Program Ć. k. velike državne gimnazije u Dubrovniku za školsku godinu 1901.-1902.*, Nakladom Ć. k. velike državne gimnazije, Dubrovnik, 1902., str. 24-25.
140. Posedel J[osip], Povjest gimnazija u Dubrovniku, (Svrha), *Program Ć. k. velike državne gimnazije u Dubrovniku za školsku godinu 1902.-1903.*, Nakladom Ć. k. velike državne gimnazije, Dubrovnik, 1903., str. 30-31.
141. Posjet ministra prosvjete g. Radića kod Pomorske akademije, *Hrvatska riječ*, god. II, br. 5, (7. II. 1926.), Dubrovnik, 1926., str. 3.
142. Privremeni ustrojbeni statut za nautičke škole, *Osamnaesti program Ć. k. Nautičke škole u Dubrovniku za školsku godinu 1898.-99.*, Ć. k. Upraviteljstvo Nautičke škole, Tip. D. Pretnera u Dubrovniku, Dubrovnik, 1899., str. 3-4.
143. Priznanja zaslužnim pojedincima i ustanovama, Kronološki popis uprava u proteklom razdoblju, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009., str. 1-3, 7-8, 85, 91.
144. Profaca Bruno, In memoriam, Kap. Ćiru Cariću, *Pomorstvo*, god. XVII., br. 7-8, Rijeka, 1962., str. 263.
145. Progon naših škola u Dalmaciji, *Narodna svijest*, god. I, br. 8, (23. X. 1919.), Dubrovnik, 1919., str. 2.
146. *Prospekt Mornarske škole Kraljevića Tomislava u Korčuli*, Split, [1937.-1939.], [str. 3].
147. Raspopović Nikša, Zapis u povodu dodjele priznanja zakladi Iva i Marije Račić, 90 godina djelovanja Zaklade pomorsko-trgovačke akademije u Dubrovniku, *Zbornik 50 godina visokog obrazovanja pomoraca u Dubrovniku i 90 godina od početka časopisa Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009., str. 36-37.
148. Razzi Serafino, *Povijest Dubrovnika*, (S talijanskoga preveli: Iva Grgić i Stjepan Krasić), Matica hrvatska - Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2011., str. 157.
149. Roter R[udimir], Uz stotu godišnjicu Nautičke škole današnjeg Pomorskog tehnikuma u Dubrovniku, Jubilej našeg pomorskog školstva, *Pomorac*, god. II., br. 44, Ministarstvo pomorstva - Sindikat pomoraca, lučkih i brodogradilišnih radnika, Rijeka, 1950., str. 3.
150. Roter R[udimir], Uz stotu godišnjicu Nautičke škole današnjeg Pomorskog tehnikuma u Dubrovniku, Jubilej našeg pomorskog školstva, *Pomorac*, god. II., br. 45, Ministarstvo pomorstva - Sindikat pomoraca, lučkih i brodogradilišnih radnika, Rijeka, 1950., str. 7.
151. Roter Rudimir, Ivo Račić - pomorac i dobrotvor, *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952., str. 109-116.

152. Roter Rudimir, Sto godina Pomorskog tehnikuma u Dubrovniku, *Jugoslavenski mornar*, god. VIII., br. 8-9, Split, 1952., str. 250.
153. Roter R[udimir], Pomorac - dobrotvor dubrovačke Nautike, *Jug. pomorac*, god. VIII., br. 10, Split, 1952., str. 279-280.
154. Savin Špiro, Postanak i razvitak dubrovačke "Nautike", *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952., str. 11, 13-14, 16-19.
155. Stulli Bernard, Jubilej pomorskog školstva, *Vjesnik*, god. XII., br. 2308, (9. rujna 1952.), Zagreb, 1952., str. 7.
156. Svilokos Vicko, O izobrazbi pomorskih kapetana u starom Dubrovniku, *Dubrava*, god. IX., br. 113, (o Svetom Vlahu), Dubrovnik, 1941., str. 17.
157. Šakić Petar, Pomorsko-strojarska škola i privremeni tečaj za pripremu mašinista, *Naše more*, god. I., br. 2, Dubrovnik, 1919., str. 12-14.
158. Šidak Jaroslav, Jedno stoljeće u razvoju školstva u hrvatskim zemljama (1773.-1874.), *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 9, Zagreb, 1975., str. 43, 45.
159. Šišević Ivo, Kap. Jakov Podić, *Naše more*, god. XXIV., br. 3-4, Dubrovnik, 1977., str. 267.
160. Šišević Ivo, Kapetan Jakov Podić, pomorac i pedagog, *Naše more*, god. XXVI., br. 4, Dubrovnik, 1979., str. 171.
161. Šulek Bogoslav, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja*, (A-N), Globus, Zagreb, 1990., str. 654.
162. Šundrica Zdravko, O školskim prilikama na teritoriju Dubrovačke Republike u XVIII. vijeku, *Anali Hrvatskog instituta JAZU u Dubrovniku*, god. X.-XI, (1962.-1963.), Dubrovnik, 1966., str. 294, 296.
163. Tadić Jorjo, Reforma odgoja dubrovačke mladeži 1557. godine, *Novo doba*, god. VIII., br. 79, (4. IV. 1926.), Split, 1926., str. 19.
164. Tadić Jorjo, Djeca na brodovima starih Dubrovčana, *Naš mornar*, /Ilustr. kalendar Jadranske straže za 1936/, god. IX., Izdaje Izvršni odbor Jadranske straže u Splitu, Hrvatska štamparija Stjepan Vidović, Split, 1936., str. 68-69.
165. Tadić Jorjo, Nikola Petreius, rektor dubrovačke gimnazije (1538.-1550.), P. o., *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. XVIII., sv. 1-2, Beograd, 1938., str. 395-403.
166. Tecilazić Zlatko, Stodvadeseta obljetnica Pomorske škole u Dubrovniku, *Dubrovački horizonti*, god. IV., br. 11, Zagreb, 1972., str. 17-18.
167. Tecilazić Zlatko, Popis osoblja škole, Direktori škole, *125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, (Zbornik), Pomorska škola, Dubrovnik, 1977., str. 174.
168. *The Etymologies of Isidore of Seville*, /Prijevod, uvod i bilješke: Stephen A. Barney - W. J. Lewis - J. A. Beach - Oliver Berghoff/, Cambridge University Press, Cambridge, 2011., str. 373.
169. Ukradena oporuka pok. kap. Iva Račića, *Prava Crvena Hrvatska*, god. XIV, br. 679, (20. IV. 1918.), Dubrovnik, 1918., str. 3.
170. Ur., Iz oporuke velike dobrotvorke Marije ud. Račić, *Naše more*, god. II, sv. 2, Dubrovnik, 1920., str. 52.
171. Uredništvo, Prof. Josip Surić kap. d. p., *Naše more*, god. XX., br. 6, Dubrovnik, 1973., str. 267.
172. Uredništvo, Kritičko istraživanje astronomsko-nautičkih radova Eugena Jelčića, Doktorska disertacija Borisa Franušića, *Naše more*, god. XXXIX., br. 3-4/91 - 1/92, Dubrovnik, 1992., str. 107.
173. Urlič Š[ime], *Crtice iz dalmatinskoga školstva od dolaska Hrvata do g. 1910.*, (I. dio, Do godine 1814.), Štampa Kuzme Rožmanića u Zagrebu, Matica dalmatinska, Zadar, 1919., str. 10, 23.
174. U sjećanje, Dr. sc. Josip Lovrić (1928.-2012.), *Glas Grada*, god. VII., br. 402, (petak, 30. XI. 2012.), Dubrovnik, 2012., str. 5.
175. Visaggio Baldo, Kratak historijat Đačkog doma Pomorskog tehnikuma, *Dubrovačko pomorstvo*, (Zbornik), Dubrovnik, 1952., str. 22-24.
176. Vitković Tomislav, Sto pedeseta obljetnica Pomorsko-tehničke škole u Dubrovniku, *150. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku*, Pomorsko-tehnička škola Dubrovnik, Dubrovnik, 2002., str. 8.
177. V. P., Pomorska akademija u Dubrovniku, Povodom 95. obljetnice ove vrijedne naše državne ustanove, *Hrvatska*, god. I, br. 143, /nedjelja, 8. listopada 1944./, Dubrovnik, 1944., str. 2.
178. X. Y., Pomorski kapetani i nautičke škole, *Crvena Hrvatska*, god. XI., br. 9, (2. III. 1901.), Dubrovnik, 1901., str. 1-2.

179. X. Y., Ispiti pomorskih kapetana i poručnika, *Crvena Hrvatska*, god. XII, br. 20, (17. V. 1902.), Dubrovnik, 1902., str. 1-2.
180. Za hrvatsko sveučilište, *Crvena Hrvatska*, god. XIV, br. 15, (9. IV. 1906.), Dubrovnik, 1904., str. 1.
181. Zaklada „Račić“ pred općinskim vijećem, *Dubrava*, god. IX., br. 115, (1. III. 1941.), Dubrovnik, 1941., str. 2.
182. Zaninović Mato, Nadzor škola u Dalmaciji do propasti Austro-Ugarske 1918., *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 4, Zagreb, 1968., str. 32, 34-35.
183. Zloković Ignjo, Pomorske škole u Boki Kotorskoj, *Pomorstvo*, god. V., br. 2, Split, 1950., str. 80.

Đivo Bašić

Nautical School of Dubrovnik, since 1852 (On the occasion of Museum Night 31st January, 2014)

Abstract

Austrian efforts directed toward the eastern Adriatic were concentrated on strengthening Trieste as the main maritime and trading centre and consequently the establishment of nautical schools along the Adriatic was aimed actually to provide adequately qualified personnel for Austrian merchant shipping and navy. The foreign governments' maritime policy in the XIX and XX century (Austro-Hungarian Empire, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians, and Yugoslavia) was in fact „bargaining and surrendering to foreign capital, and least of all maritime“, with a great caution consequently developed in the native population against the „fatherly“ and „false concern“. Capt. Pavo Saltarić of Rijeka dubrovačka (Ombla) used to serve as an “authorized teacher of nautical science, hydrography and mathematics” and was one of the first “competitors to the nautical science programme at the Nautical School of Dubrovnik”, whose private school (within the former General Hospital located at the Boninovo) had been active since 1843 and attended by more numerous students than the state school established in 1852. Full time teaching programme of the newly established nautical schools started at Bakar (1849), Zadar (1850), Split (1850), Kotor (1850) and Dubrovnik (1852), in addition to already established schools of Trieste and Rijeka. Some time later, some of them were temporarily dissolved, i.e. nautical schools of Zadar (1860 and 1867), Split (1879), Rovinj (1860) and Dubrovnik (1860) due to shortage of students. Following the restructuring of education, the nautical school of Dubrovnik became “Nautical academy” in 1922, subsequently succeeded by “Nautical and Merchant Academy” in 1932. In 1947, the school was named “Nautical Technical Training School”. Based on the founder's last will, the means bequeathed to the “Ivo Račić Foundation” were intended for the establishment of a Merchant Marine College, scholarships and grants for students, and have been used for that purpose until today. The premises of the present Nautical School was built at Lapad in the period 1952 - 1954. The Nautical Educational Centre was the result of the merger between the Merchant Marine College and the Nautical School of Dubrovnik in 1969. The Faculty of Maritime Studies of Dubrovnik was established in 1984. and the Polytechnic of Dubrovnik late in 1996 and early in 1997, later to develop into the University of Dubrovnik late in 2003. Under the sponsorship of the local shipping company “Atlantska plovidba”, Nautical School was recently equipped by simulators and similar equipment, as a contribution to mutual respect for the continued tradition of nautical education in Dubrovnik and the RC to be carried on.

Key words: shipping trade, education, Nautical School, Nautical and Merchant Academy, Nautical Technical Training School, Merchant Marine College, Faculty of Maritime Studies, Polytechnic of Dubrovnik, University of Dubrovnik